

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

III. рік. Ч. 48.

Відень, 23 липня 1916.

Ч. 108.

Просимо відновити передплату, инакше безумовно здержимо висилку часописи.

Росія на Сході та Заході.

Від початку світової заверюхи показала своїм поведенням Японія, що має знаменитих дипломатів. Вона зміла не тільки витягнути величезну фінансову користь з війни почвирного порозуміння з осередніми державами, але й забезпечити собі політичні, територіяльні й мілітарні користи, далекосяглости котрих не можна тепер і добачити. І то не коштом своїх ніби-ворогів, Австро-Угорщини й Німеччини, бо тимчасове здобутте Кіаучау не відіграє тут ніякої ролі, але на рахунок своїх ніби-приятелів і союзників. З властивим собі неперебиранням засобів і хитрістю, з вродженим самолюбством і щораз виразнішим завойовницьким змаганням Японці збили собі капітал з прикрого положення свого головного конкурента — Росії й поступенно, мирно, без жертв осягнули те, про що мріли найсміливіші фантасти, а чого ніколи не була-б здійснила навіть найкривавіша й найдовша війна. А се все в такій формі й серед таких обставин, що вони ще приневолюють Росію і з нею почвирне порозумінне безмежно дякувати за лицарськість і щирі симпатії Японії для почвирного порозуміння.

Не легко було вирівняти природні противенства між Японією та Росією. Ще в лютім сього року голосна була справа російсько-японського антагонізму. Й тоді то великий князь Юрій удав ся до Токію, щоб вияснити непорозуміння, а «Русское Слово» просто розпучливо підчеркнуло потребу як найшвидше погодити ся з Японією дипломатичним шляхом. Указувало, що треба прийняти становище Японії та признати, що Китай лежить поза сферою російських інтересів. За всяку ціну треба розігнати хмару, що нависла над російсько-японською приязню. Російське правительство мусить зараз усунути все з дороги, що тільки могло-б викликати невдоволення в Японії. Ясно, що такий тон впливової російської преси значно пособив становищу Японії. І незабаром розійшла ся вістка, що подорож Юрія увінчала ся «найкращими успіхами». В додатку до того донесено, що російське правительство відкупило від Японії чотири вонні кораблі, здобути

Японцями в часі російсько-японської війни, що до Москви прибула японська офіцерська місія і т. д. А коли сьогодня потверджуєть ся, що на східнім фронті бють ся в рядах Росіян японська артилерія та японські офіцери, звязь фактів очевидна.

Все-таки щойно місяць квітень повідслонював важні факти. Говорило ся про дуже важні таємні наради між Росією та Японією. Наради мали довести навіть до практичного висліду, а підписанне російсько-японського союзу мало бути близьким до здійснення. Японська столична часопись «Ніші-Ніші» донесла тоді, що незабаром підпишеть ся таку російсько-японську умову: 1. Росія відступає Японії східно-китайську залізничу лінію на північ від Чан-Чун аж до місця на полудне від Харбіну. 2. Японія доставляє Росії воєнного матеріалу аж до кінця війни. 3. Росія забезпечує улекшення тим Японцям, котрі хочуть поселити ся у східній Сибірі, північній Сахаліні, північній Манджурії та в області східно-китайської залізниці. 4. Росія відкриває у Владивостоці торговельну пристань і задержує в сій хвилі всі воєнні приготування, які могли-б викликати яесь недовіре в Японії. 5. Росія і Японія зобовязують ся респектувати взаїмні інтереси в Манджурії й Монголії. Колиб вибухли якісь неспокої у сфері російських інтересів, як довго веде Росія війну з Німеччиною й Австро-Угорщиною, на просьбу Росії заведе там лад Японія. 6. Якби Японія уважала за добре підприєняти якусь акцію в Китаю, Росія признає Японцям найповнішу свободу діланья. У всіх східно-азійських питаннях, головно наскільки вони торкають ся Китаю, поступають Росія та Японія супроти кожної третьої держави в повнім порозумінню. В звязи з інформаціями токійської часописи набирає значіння вістка «Биржевих Відомостей», по якій у Токію відбула ся російсько-японська залізнична конференція, головні задачі котрої так зясовано: управильненне теперішніх транспортних умов, введенне безпосередньої товарової комунікації між Японією, Кореєю, європейською Росією та Сибірю, введенне сезоно-

вих карт їзди на сухопутних і морських шляхах, введення знижених тарифів для найважливіших товарів обох держав і введення виїмкових цін і виїмкових умов плачення за деякі роди товарів.

Правда, кілька днів пізніше донесено, що сконфісковано й покарано часопис «Ніші-Ніші» за її інформації, але таємничча історія стала досить зрозуміла, коли зараз потім прийшла вістка, що президент міністрів Окума заявив перед редактором часописи «Дні-Дні», що Росія і Японія вже усталили в головних рисах свою будучу політику в східній Азії та й уложили систему спільної праці. Японська суспільність довідається в пору про потрібні подробиці, але вже тепер може знати, що Японія переперла дуже значні концесії. А «Русское Слово» знову піднесло тепер свій голос і домогалося, щоб зараз заключити російсько-японську умову на протяз десятих літ.

Недавно донесли часописи, що Сазонов і Мотоно підписали політичну угоду, з якої подається до загального відома тільки два головні пункти. Однак ці два пункти показують, що редакція часописи «Ніші-Ніші» була добре познайомлена з фактичним матеріалом справи. Треба зазначити, що Окума заявив також перед редактором згаданої часописи, що по Росії прийде черга на Англію та що англійсько-японська умова мусить піднасти ревізії. Як бачимо, перші наслідки світової війни для Росії й Англії вже показалися: обидві держави втратили дуже багато з своєї поваги й сили та з свого матеріального становища в східній Азії. І не зашкодить при сій нагоді повторити слів, які сказав Окума, коли ще був провідником опозиції, в японському парламенті: «В середині двадцятого століття воюватиме Японія в степах осередньої Азії з Європою за панування над світом!»

Та заки Японія загрожуватиме безпосередньо Європі, безпосередній наслідок нової японсько-російської умови відчують осередні держави, Балкан, Туреччина й Персія. Така величезна держава, як Росія, відперта, думаємо, раз на все від сходу, шукатиме й виходу на море на полудні й буде старати ся відбити свої втрати на Сході на своїх західних, полудневих і північних сусідах. Російсько-японський союз, який маскував Меншіков у «Новім Времени», буцім-то Росія веде й може вести тільки супроти Сходу офензиву, а супроти Заходу держить ся дефензивно (стаття Меншікова відома, бо її розтрубіла ціла преса центральних держав у добрій вірі), тільки улекшує Росії з повною силою напирати на центральні держави, на північні й полудневі державки та на Туреччину.

Жертвою того напору Росії на Захід упала одна з перших Україна, Біла Русь, Литва, Польща, — надбальтійські провінції, Фінляндія, Бесарабія і т. д. А що імперіалістичний російський павук не наситив ся ще тими державами, простягнув руку по нові, по українську східну Галичину й Буковину, по українську частину Угорщини, по решту польських земель під Австрією й Німеччиною. «По українській східній Галичині була-б пішла польська західна Галичина. З тими західно-галицькими поляками побратали ся нишком Москалі й так уже перед війною против Українців. Численних німецьких колоністів у всіх частях Галичини разом з Жидами були-б так

само розтерли. Від Українців східної Галичини були-б забрали ся до найдалі висунених передових чат на Буковині та в північній Угорщині. Де установлено-б тут межу? Межі мови, економії, віроісповідання, культури не існують ніде для Москаля, що напирєє з сліпою скаженістю. Ніде не зродили вони в нього жадного сумніву. Все, від двох століть, було для нього байдужною річю, чи підбиті народи перевищали його культурою, що бувало найчастійше, чи вони стояли нижше від нього» — читаємо в статті проф. д-ра І. Гасгагена «Напір Росії на Захід» (Rußlands Drang nach Westen) в ч. 3810 «Липської Ілюстрованої Часописи» («Leipziger Illustrierte Zeitung», з 6 липня). «Навіть колиб Москалі не дістали ся до Царгороду або Кенігсбергу, — стоїть тут далі, — навіть якби вони задержали в своїх руках тільки Галичину, все-таки можна-б їх уважати побідниками в сій війні; бо вони рішучо ще побільшили-б тоді саме ту частину своїх зверхніх фортів, котра, як знаємо з досвіду, мусіла найбільше помогти новим підбоям, поминувши вже зовсім те, що тоді й українському рухови зовсім видмухано-б світло життя.»

Висновки автора дуже цікаві й вірні з виїмкою скептицизму щодо будуччини українського руху в данім разі, з яким ми зовсім не годимо ся, бо коли нас польська неволя не стерла з лиця землі, не зможе довершити сього й московська; противно Польщу повалила українська справа, вона повалить і московську часть світа. До такого льогічного висновку прийде той політик, котрий пильно перестудіює історію напору Росії за два останні століття на західну Європу, як радить проф. Гасгаген усім політикам, що хочуть забирати голос у дискусії про цілі мира й на самих мирових переговорах. І ми певні, що кождий політик, котрий піде за радою згаданого професора й вислід своїх студій поставить поруч нового російсько-японського союзу, дійде до того самого переконання, до якого дійшов попередник теперішнього німецького канцлера, кн. Бюлов, що коли Росія не розпадеться під політичним і соціалним оглядом, її можна повалити тільки, відірвавши від неї Україну, «її шпихлр і підставу її промислу».

Політичного й соціального розпаду Росії можна тим менше сподівати ся, чим більше відірветь ся від Росії чужоплемінного й національно-свідомого елемента. Польське Королівство вже давно хотіла Росія вимінати, страту німецьких провінцій також переболить Росія, а коли її втрати не торкнуться ся цілості, а бодай великої часті українських земель, вона тим сильніше сконсолідується, а побита набере розуму, котрий збереже її перед розпадом. Словом — Росію можна побити, тільки забравши цілу Україну. Словом — напір Росії на Європу можна здержати, тільки утворивши з українських земель самостійну державу, а не прилучивши ніякої української землі до Польщі. Тільки з утратою Українців і Білорусинів Росія не може навіть подумати про внутрішню державну силу, а Європа може без страху дожидати половини теперішнього століття, коли стануть до рішучого бою з собою московська та японська Азія.

А поки-що повинні трохи далекосягліше подивити ся на свою безпечність і Румунія і північні держави.

Значінне України для світової економії.

Бувий державний міністер Німеччини др. Ернст Ф. Ріхтер прислав нам ласкаво свій відчит про „Значінне України в світовій економії“ (Die Bedeutung der Ukraine in der Weltwirtschaft), котрий мав у своїм часі на українськїм вечері в Берліні. В перекладі на нашу мову познайомлюємо з сим відчитом наших читачіє.

Коротко перед вибухом війни писала одна з націоналістичних російських часописей: „Український рух небезпечніший для Росії ніж усі інші націоналістичні рухи разом. Ми обовязані берегти одности й неподільности російського народу й держави. Одначе сій нашій державній ци-таделі загрожує одиноко й тільки український рух і тому є він найбільшою національною державною небезпекою“ („Кієвлянинь“ у лютім 1914 р.).

Зрозуміле, що теперішня війна спонукує нас звернути увагу на політичні й економічні відносини нашого великого сусіда й ворога на сході в зовсім иншій мірі як досі, в такій мірі, як досі на жаль було се тільки рідко, але в нашім власнім інтересі давно вже повинно було стати ся. Тим то се лише природна річ, коли в широких кругах нашого народу пробудило ся тепер також зацікавленне українською справою. Вона є не тільки найбільшою національною небезпекою для Росії, як думає згадана російська часопись, але саме тому також одним з найважніших питань світової політики. Побіч чисто політичних і національних відграють у сій справі дуже велику ролю саме також економічні точки погляду, що все-ж мають щораз більший вплив на політику.

Значінне слів „Україна“ й „Українці“ було в нас ще до недавнього часу досить невідоме навіть серед освічених кругів; на картах, що є в загальнім ужитку, майже ніколи не знаходили ся сї назви. Щойно недавно, від часу вибуху війни, стрічаємо й ми в часописях і окремих писаннях щораз частійше сї слова.

Україна, область, в якій живуть Українці більше ніж від тисячі літ, з населеннем (1910) кругло 34½ мільонів, творить полудневу часть східно-європейського низу, простягає ся від ріки Сяну в східній Галичині аж до Дону й поділена Дніпром на дві приблизно рівні половини. На полудні опирає ся о Карпатські гори, Чорне море, ріку Кубань і Кавказ; на півночі йде границя вздовж ріки Припятьі й перетинає в каблукватій лінії Дніпро та Дін аж до Хоперу, бічної ріки Дону. Ся величезна область має кругло 850000 km² простору. Для порівняння треба усвідомити собі, що Німеччина обіймає 540000 km², а Австро-Угорщина 675000 km². Отже область України більше ніж 1½ рази така велика, як Німеччини. Цілий Балкан обіймає тільки 527369 km². З державно-правного боку належить Україна до двох держав, Росії й Австро-Угорщини, але в дуже ріжнім відношенню. Бо коли на наддунайську державу припадає тільки 75000 km², належить ціла велика решта простору 775000 km² до Росії. В Австро-Угорщині живуть Українці, котрих тут називають найчастійше Русинами, головно в східній Галичині (3500000 душ), у північно-східній Угорщині (470000) та на Буковині (300000). Українців Росії обраховано в офіціальній російській національній статистиці з 1897 р. на понад 30 мільонів. Зокрема важне при сїм те, що російські Українці живуть на майже зовсім зам-

кненій области й чужі народи мало входять у рахубу на сій великій области. Область російської України ділять звичайно на три части:

1. Правобічна Україна, себто та часть, що лежить на право від Дніпра, з губерніями: волинською з 70%, київською з 79%, подільською з 81% Українців і з частиною холмської губернії.

2. Лівобічна Україна, себто часть, що лежить на ліво від Дніпра, з губерніями: чернігівською з 86%, полтавською з 98%, харківською з 70% Українців і з українською частиною куреської (й воронізької, Ред.) губернії.

3. Полуднева Україна, під національним оглядом найбільше змішана, хоч і тут має українське населенне в части абсолютну, в части релятивну більшість. Вона обіймає губернії: херсонську з 54%, катеринославську з 69%, таврійську з 42% і кубанську з 47% Українців.

Крім того є ще Українці в Америці в загальнім числі кругло 760000 людей.

Від довгого часу держало ся російське правительство супротив Українців такої політики, якої держало ся звичайно супротив інших народів держави поза московським. Протягом XIX в. старала ся вона по можности довести до забуття старої назви краю й народу, загально відомої в XVII і XVIII в. Назви Україна й Українці зникли; на їх місце прийшли Малоросія, південна Росія й такі подібні назви для тих мешканців. А все-ж віддавна доказано науково, що Українці не є жадними Москалями, що з Москалями й Поляками мають тільки малі прикмети споріднення, не зважаючи на спільне славянське походженне та змішанне, яке з бігом часу зовсім природно наступило. По науковим ствердженням українська мова се самостійна мова, а не діалект московської, як твердить російське правительство. Певним і вільним від закиду свідоцтвом того є звідомленне царської Академії Наук у Петербурзі з 1905 р. В нїм признає ся самостійний характер української мови та стверджує ся, що Українці й Великороси або Москалі в часі своєї цілої історії істнували як дві окремі національности. Українська мова в такій мірі одноцільна, як се рідко трапляє ся в инших мовах. На цілій великій области від Сяну аж по Кубань майже нема ріжниць діалекту.

Щодо віроісповідання — переважна більшість Українців у Росії та на Буковині православна, Українці в Галичині й на Угорщині є греко-католиками, в Галичині та в цілій західній Україні розсипані також римо-католики.

В історію України не можна тут входити близше, тільки треба вказати коротко на те, що в 10—12 в. істнувало українське київське велике князівство, а в 13 і 14 в. українське галицько-володимирське королівство; їх історію, представляють нам звичайно зовсім несправедливо яко давнійшу московську історію. Сї держави загинули в безнастанній боротьбі з азійськими Татарами, а з бігом часу стала вкінці більша частина України російською областю, а менша часть прийшла до Австро-Угорщини. Далі буде виключно мова про велику російську Україну.

Україна має цілком надзвичайне значінне для становища Росії у світовій економії. Се значінне полягає раз на великих природних скарбах землі, наслідком котрих Україна під хліборобським і промисловим оглядом єтає так само вар-

тісним краєм, а далі на географічному положенню краю над Чорним морем і на порозі передньої і середньої Азії. Що торкається останнього, високої вартости того навіть не можна достаточо оцінити, бо тільки посідання України уможливило Росії доступ до Чорного моря. Тільки посідання України уможливило Росії поширити свою політику на Балкан і морські проливи, дало їй спромогу опанувати Кавказом, звернути свою політику до Персії й шукати там для себе найближчої дороги до Індійського океану. При тім не тільки з політичного, але й чисто економічного боку має найбільше значіння те, що Україна лежить на найкоротшій сухопутній шляху з середньої Європи до Східної Індії та що посідання України відграє велику, коли не рішачу роль в певности шляху Берлін-Багдад. І саме те має для будуччини й політично й економічно незвичайно велике значіння.

Багаті скарби землі в звязи з добрим підсонням і плодovitістю землі роблять Україну не тільки безперечно найважнішою складовою частиною російської держави, але й одним із найбагатших країв на землі загалом. Відповідно до плодovitости землі та доброго підсоння в сїм великім краю творить хліборобство головний рід поживи. Селянин се найважніший складник, 86% населення селяне. По містах живе в цілости тільки 10% населення. Сей український селянин стоїть на незвичайно низькій ступні просвіти, він по найбільшій часті неписьменний, наслідок заведення в усіх народніх школах московської мови, незрозумілої для народу. Зовсім природно, що сей низький ступінь просвіти відбивається також у господарстві українського селянина, що успіхи ледви можна досягнути, в кождім разі тільки дуже тяжко й поволі, а саме управа ріллі та плекання худоби відбувається так, як у предків.

Свою велику плодovitість завдячує Україна крім доброго клімату свому славному чорноземови, котрий покриває більше ніж $\frac{3}{4}$ поверхні. Тільки на півночі й на північній заході знаходяться також менше плодovиті пасмуги землі, се головно лісова полоса краю. Управа площа України виносить понад 45.000.000 га, себто понад 32% управної площі цілої європейської Росії, котра шість разів така велика. Ріллі займають 53% поверхні України, — в Європі тільки Франція має більший процент (56%). Ціле жниво України виносило в 1910 р. 900.600.000 пудів, себто 39% усеї продукції Росії. При тім управа збіжа займає перше місце, але найбільше значіння має управа пшениці. Тут управляють пшеницю такої доброти, що вона може міряти ся з пшеницею найурожайніших областей Америки. З цілої пшеничної продукції Росії припадає 60% на Україну, вона є в найправдивішій значінню шпихліром Росії та забезпечує збіжем не тільки велику частину велетенської держави, але й вивозить у великих масах збіже через пристані Чорного моря. Вивіз України виносить 27% її продукції, коли вивіз збіжа з цілої Росії виносить тільки 0.7% її продукції. З величезних мас збіжа яких Росія доставляє иншим державам Європи, походить $\frac{9}{10}$ з України. Що за границею споживають як російський пшеничний хліб, походить усе з України. — Також продукція сїна на Україні дуже значна, в 1910 р. виносила 35.800.000 пудів. Побіч управи збіжа відграє велику роль управа цукрових буряків, у 1910 р. вироблено там 88% усеї російської цукрової продукції. На полудні ростуть, залежно від лагід-

ного підсоння, кукурудза й виноград у великих масах і знаменитої якости.

Ясно, що серед представлених відносин також плекання худоби має в сїм краю велике значіння. Стан худоби України виносить понад 30 мільонів штук великої худоби, понад $\frac{1}{3}$ стану худоби європейської Росії; в нїм має в отсїх масах уділ: 23% рогатої худоби, 28% коней, 33% свиней, 20% овець, 50% дрібної худоби та дробу.

Побіч сїх хліборобських продуктів у великій масі й найкращій якости відграє неменшу роль в сїм благословеннім краю багатство мінералів, а промислове значіння України щораз більше зростало в останніх десятиліттях. Передовсім має тут значіння край задля свого великого багатства вугля й руди, крім того має значіння й видобування соли. Далі тільки на Україні на цілу Росію добувається живе срібло, з важного мангану продукує вона $19\frac{1}{2}$ мільонів пудів, себто 32% цілої російської, а коло $\frac{1}{6}$ світової продукції. На Україні знаходяться найбагатші поклади заліза в Росії. Ціла російська продукція заліза виносила в 1912 р. 500 мільонів пудів, з того припало на саму Україну 352 мільонів пудів, рівно 70%. Крім залізної руди має Україна, як сказано, вугле у великих скількостях. Хоч вугляні поля донецької високорівні не одинокі вугляні області, все-таки займають 23.000 km² і є безперечно найважнішими копальнями вугля в цілій Росії. Камінного та брунатного вугля, антрациту й инших мінеральних матерій на паливо видобуто там у 1913 р. понад $1\frac{1}{2}$ мільярда пудів, себто понад 75% цілої продукції російської держави в Європі й Азії. Видобуте тут вугле надасть ся майже одинокі в цілій Росії для виробу коксу, найменше 99% російської продукції коксу походить з України. Величезні маси найліпшого торфу лежать у лісистих і болотистих областях північно-західної України. Сї числа показують виразно й цікаво, в якій великій мірі зданий промисл решти Росії на українське залізо й українське вугле та як посідання сеї країни є конечною передумовою розвитку, що більше, загалом існування російського промислу.

Що торкається самого промислу України, він далеко ще не так розвинений, як можна б припускати серед сїх сприяючих відносин. Причиною того без сумніву політика російського правительства, котре багатство землі країни зробило по можности корисним не для неї самої, але для великих областей властивої Росії, головно центральної Росії. Так знаходиться ся український промисл ще в початках свого розвитку, хоч і робив він в останніх часах щораз більші та швидші поступи. В кождім разі головно південь України обіцяє стати найважнішою промисловою областю цілої Росії. На переді стоїть металевий промисл. Великі фабрики залізних товарів повстали в Катеринославі, Одесі, Александровську, Миколаїві й инших містах. Понад 110 мільонів пудів сирового заліза добуто в 1907 р., себто 64% цілої російської продукції, а 86 мільонів пудів стали (53%). Також фабрики цукру, парові млини, фабрики олії, горільні, фабрики машин і парові пили, останні головно вздовж Дніпра, знаходяться в щораз більшій числі. 1906 р. раховано 180.000 фабричних робітників. Серед сьогоднішніх обставин цікаво, що при видобуванню й перероблюванню багатих скарбів України дуже сильно заангажований бельгійський капітал. Бельгієць Ляувік (Lauwick) писав: „Заледво перед 20 роками вроджена дитина степу розмахуєть

ся насильно підкопати на загибіль засуджених старих батьків (московську область, Урал, Польщу). Продукція вугля в донецькій басейні переходить завдяки розвиткови залізного промислу й чужого капіталу все, що можна було досі спостерегти в Європі в сім напрямі.“*

Ясно, як на долоні, яке значінне має для торгівлі положення України над Чорним морем і на порозі Азії.

Пристані мають тут без порівняння більше значінне ніж напр. російські надбалтійські пристані. З цілого російського вивозу йде 70% щодо тягару й 65% щодо вартости через пристані Чорного моря, а російські кораблі на сім морі представляють щодо числа 42, щодо тон 52% російської торговельної флотії загалом. Нема краю в Європі, котрий лучив би навіть тільки приблизно так само такі корисні умови продукції й такі визначні можливости використання, передовсім щодо вивозу його продуктів через море. Тому для російського торговельного білянсу має Україна рішаюче значінне, а ваги українських пристаней на Чорнім морі з російського становища не можна досить оцінити. Перше місце між ними займає Одеса, до пристані котрої в 1911 р. 3269 кораблів приплили, а 3273 виплили. Далі йдуть Таганрог з 1435 кораблями, що приплили та виплили, й Миколаїв з 1411 кораблями, котрі приплили, й 1416, що виплили.

Комунікацію улекшують значно природні великі водні шляхи великих рік Дністра, Дніпра й Дону, сплавних на великих просторах. У кождім разі перешкаджають комунікації у великім ступні пороги на низше Дніпро коло Катеринослава, котрі не дають використати сеї водної дороги та пристаней Одеси й Миколаїва в широкім обсязі й котрих і досі не усунуно. Одначе комунікація навіть тепер така велика, що

* Lauwick, L'industrie dans la Russie méridionale (Промисл на Україні), стор. 191.

кораблі ріки Дніпра рівняють ся щодо скількості тон торговельній флотії цілої Австро-Угорщини.

Використання та зужиткування багатих скарбів України було-б без сумніву ще зовсім інше, колиб залізнична сіль відповідала його передумовам. Але залізниця, які самі в собі недостаточні, по найбільшій частині одноторові. Можна легко зміркувати, до якого зовсім іншого розвитку була-б здатною Україна, колиб далекосягла економічна політика поставила собі цілю можливо найбільше видобути величезні багатства України, така економічна політика, що зважала-б на її економічне піднесення, а не виходила-б з політичної точки погляду зміцнення Московщини, а згноблення України.

Надзвичайне значінне України на економічній області є самозрозуміло для Росії вартістю, яку не легко перецінити. Се небагато сказано, коли твердить ся, що без посідання України Росія перестала-б бути великою європейською державою. Без неї з її міліонами людського матеріялу, з її тут коротко представленими багатствами засобів поживи, вугля й руди нестало-б Росії умови існування такої великої держави, без можливости зробити корисними для своїх політичних цілей багатства України й повернути їх під економічним оглядом для своїх інших народів була-б Росія зруйнована під економічним оглядом. Забрано-б їй дороги до Чорного моря, а з тим можливість вести свою традиційну політику на Балкані, і відіпхано-б її від Персії й Перського заливу. Тому зрозуміле, коли бачить ся в Росії в українським русі, котрий зміряє відірвати від Росії Україну, — як говорить „Кієвлянин“ — найбільшу національну небезпеку, небезпечнішу ніж усі інші націоналістичні рухи, разом узавши.

Др. Ернст ф. Ріхтер.

Конфедерація Великого Литовського Князівства.

Тимчасова Рада Конфедерації Великого Литовського Князівства видала по литовськи, білоруськи, польськи й жидівськи „Універсал Конфедерації Великого Литовського Князівства“ отсього змісту:

Дня 19 грудня 1915 р. члени литовських, білоруських, польських і жидівських організацій приступили до Конфедерації Великого Литовського Князівства, змагаючи спільними силами до того, щоб литовські й білоруські землі, котрі здавна належали до великого литовського князівства, а тепер зайняті німецькими військами, становили при нових історичних умовах нероздільну цілість на основі незалежності Литви й Білоруси як одноцільної держави, застерігаючи всім націям у її межах усі права.

В сій цілі конфедерати звертають ся до всіх націй, до всіх станів, до всіх організацій, які існують, і до всіх громадян краю та закликають, аби з уваги на вагу великої історичної хвилі забули на взаємні кривди, сварки й недовіря, а для добра спільного рідного краю прилучили ся до Конфедерації Великого Литовського Князівства.

До „Громадян“ видала „Рада Конфедерації Великого Литовського Князівства“ такий поклик:

Оповідана 19 грудня 1916 р. Тимчасовою Радою Конфедерації Великого Литовського Князівства має на цілі, як се зазначено в її Універсалі, добути визволення Литви й Білоруси як державної одиниці.

Простуючи до сеї цілі, Конфедерація опираєть ся на таких основах:

Перше всього Конфедерація уважає, що всі надії на Росію не тільки пусті, але й шкідливі. Більше ніж столітнє наше спільне життє з Росією показало найкраще, що хоче зробити ся держава з нами. Через увесь час спільного з нами життя вона пляново й систематично змагала до того, щоб затерти всі окремішности нашої самостійности. І історія останніх двадцятьох літ уся заповнена нашою безупинною тяжкою боротьбою за своє існування з правною російською державою.

На дорозі до нашого визволення ми стрічаємо ворогів не тільки в чиновницькій російській державности, але й у більшій частині російського громадянства, котре через свої партії, не рахуючи деяких невеликих лівих груп, завжди виступало проти нашого руху й волі. З сеї причини ми не маємо сумнівів і щодо російського лібералізму, котрий змагає до того, щоб у свої руки забрати владу по царських чиновниках.

До якого ступня централістичного засліплення дійшла ся часть російського громадянства, що має керму в руках, можуть свідчити хочби голоси російської преси, котра навіть тепер, коли нас уже нарешті освободили від ярма царської опіки, не забуває зазначувати при кождій нагоді, що буцім-то наш край є і далі повинен лишити ся російським — „широ російським навіки“.

Сіти інтриг, розставлених за границею та в нашім краю в останніх часах досить охочою та спритною рукою наймитів російського царату, не повинні обманити нас або приспати нашу чуйність.

Наші сподівання на сповнення бажання волі нашого краю звернені тепер у другий бік: до союзу середньо-європейських держав. Ми віримо, що по побіді середньо-європейських держав бувші західні провінції Росії, а перше вєсього землі польські, литовсько-білоруські й надбалтійські, мусітимуть відпасти від Росії й утворити державні одиниці в сій чи иншій комбінації з середньо-європейськими державами, а притім узято-б під розвагу еманципаційні домагання тих земель і запевнено-б самостійний розвиток їх соціально-культурного та політичного життя.

Така можливість корисна не тільки для тих країв, але корисна й для середньо-європейських держав. Без сумніву для сих останніх важне не тільки те, щоб Росію ослаблено, але й те, щоб відділити ся від неї муром, котрий боронив би їх від напору з сходу. Розуміть ся само собою, що більше-менше далекосягла політика, якої можемо сподівати ся від середньо-європейських держав, вимагатиме, щоб краї, котрі будуть творити такий мур, не тільки тяжіли до середньої Європи з зверхніх і минутих причин, але й були зацікавлені такою лучністю з внутрішніх, постійних причин.

Не думаємо, щоб тепер уже була пора пророкувати конкретні форми будучого укладу відносин середньо-європейських держав, поки оруже воюючих не сказало свого останнього рішучого слова. Все-ж-таки здаєть ся нам, що вже пора, щоб заінтересовані сторони, а між ними й наш край, висловили публично свою волю та свої справедливі домагання.

По мысли того Конфедерація Великого Литовського Князівства домагаєть ся:

1. щоб литовсько-білоруські землі творили при новім укладі незалежну державну одиницю з соймом у Вільні, вибиранім на основі загальних, рівних, безпосередніх і тайних виборів, з забезпеченням повних прав усім націям, котрі живуть на названих землях;

2. щоб у межах названих земель були принаймні землі, зайняті тепер німецькими військами, отже ковенська й віленська губернії, білоруські й литовські части городненської й сувальської губернії, литовські части курляндської губернії та части мінської губернії, котрі звязані з віленським осередком — і щоб усі ті землі творили одну неподільну цілість;

3. аби форми внутрішнього ладу й основної конституції будучої вільної литовсько-білоруської державної одиниці не накинено нам згори, але щоб її уложив і затвердив установчий сойм у Вільні, вибраний загальним, рівним, безпосереднім і тайним поданням голосів.

Отсі наші основні домагання, котрі висловлював наш край у сій або иншій формі через свідомі громадські організації, в залежности від умов хвилі, відповідають усім справедливим вимогам, як ширших кругів нашого громадянства, так і окремих народів нашого краю.

Громадяне!

Хвиля, котра рішить про долю нашого краю, нашого спільного рідного краю, зближаєть ся швидкими ступнями. Будучина й добробут краю залежатимуть у значній мірі від того, яке становище займемо. Будьмо-ж розумними й далекосяглими, не піддаваймо ся тільки почуванню, котре часто нас обманює, але розважаймо над нашою долею, долею щілих будучих поколінь холодним розумом, сягаючи далеко перед себе.

Єднаймо ся довкруги спільного гасла, бо тільки в єдності сила. Киньмо сварки та спори, від яких терпить увесь край. Подумаймо разом і щиро над долею сього краю, бо-ж усі ми, крім жмїньки зайд, сини нашої землі — нашої Литви й Білоруси.

Не ждімо на те тільки, що хтось за нас зробить, не обманюймо себе, а візьмім свою долю в свої руки: тривким буде тільки те, що ми своїми спільними силами відвоюємо, здобудемо й удержимо.

Стіймо громадою, міцно, твердо та в згоді, без ріжниць станів, нації й віри, при прапорі нашого вільного рідного краю — Литви й Білоруси.

Лютий, 1916 р.

Суспільно-економічні відносини в Фінляндії.

І у відродженню неісторичних народів можна звичайно відріжнити три головні розвиткові фази: насамперед час національного пробудження, визначним моментом якого є поворот до рідної мови та заходи до її літературного вироблення. Се величезне значінне мови в новочасних національних рухах вельми символічно та плястично зясовано в назві фляманського товариства, в котрому зосередковано національно-культурну роботу камінярів фляманського відродження; „De taal is gansch het volk“ називаєть ся воно, що означає: „мова се весь народ“.

Загалом же перша фаза національного відродження має сутокультурний характер. Другою не менше важною є доба економічної еманципації новопробудженого народу, напрям визволення з чужинецького економічного ярма відповідно до відомого чеського гасла: „Svůj k svému“ (себто свій до свого).

Культурно-національна й економічна фаза мають величезне значінне для напруження та розмаху процесу відродження поневоленних народів. Бо се основа, на ґрунті якої

можливою є третя фаза в сїм процесі, себто політичні прямування народу, котрий визволюєть ся, чи то на лівії національної автономії в межах матірної держави, чи то в напрямі власної державної самостійности, що вже залежить від кількох ріжних причин: стратегічно-географічного положення країни, її природних багатств, політичного положення матірної держави, економічного відношення до неї, а особливо від економічно-суспільного поступу молодого народу, від поглиблення його соціальної будови, умовою котрої є його еманципація, себто його фактична економічно-суспільна сила, що рішає про політичну силу даного народу та є найліпшим тараном против інерції історичного права в сучасних державах, які мають можливість розторощувати твердині анахроністичного національного феудалізму нашої доби.

Розуміть ся, що вище згадані три фази се лише орієнтаційна схема, яка у справжньому життю не здійснюєть ся ідеально й поодинокі моменти котрої не йдуть хронологічно один по другім по черві, але здебільшого виступають перемішано, як се бачимо на прикладі галицьких Українців.

Реальне життя, як відомо, не признає рамок „сірих теорій“. Але для загальної орієнтації при досліджуванні новочасних національних рухів ся схема цілком надаєть ся. Для її ілюстрації наведемо кілька зразків. Напр. Білорусини переживають саме першу фазу. Для них вище згадане флямандське гасло про значінне мови для народу є поки-що справою національного буття. Литовці пішли значно далше й мають уже за собою немалу частину культурно-національної фази. Лотиські й Естонці відбули вже не лише першу, але й чимало з другої економічної фази. Ще з більшим поступом здибуємо ся в Чехів, у національним відродженню яких представлені вже всі три фази. Але найсуцільнійше й найінтензивнійше відбув ся сей національний процес серед Фінів, де його економічна й політична фаза розвинули ся відносно найорганічнійше та найповнійше, як досі ще в жадного з інших поневоленних народів, котрі відроджують ся.

В сьому розділі наших нарисів ми присвяtimo нашу увагу економічній фазі фінського національного відродження. Про політичну фазу буде мова в дальшій розділі.

* * *

Основою економічного розвитку народу є насамперед країна, котру він заселює, й національні відносини в ній. Отже мусимо познайомити ся з Фінляндією як країною та з народніми відносинами в ній.*

З географічного боку Фінляндія органічно звязана з скандинавським півостровом і лежить поміж 59 і 70 ступнем 6 мінутами північної ширини й 20°29'—32°47' східної довжини. Її загальна просторонь виносить 373604 km² (без озер — 325775 km²), себто й щодо територіяльної великості Фінляндія наближаєть ся до сусідніх скандинавських країн: Норвегії (325429 km²) і Швеції (450574 km²). Значить, вона майже 2½ рази менша від України й трохи більша від самої Угорщини (322309 km²), або від самої Австрії (300024 km²). Геологічно на неї найсильнійший вплив полишила епоха ледівців, вищліфувавши камяну поверхню Фінляндії, але рівночасно схвилювавши її багатьма незначними нерівностями та зрізавши численними потоками й озерами (звідки назва Фінляндії — „країна тисячі озер“; загалом вона є причиною суворого підсоння та багнистого характеру поверхні Фінляндії.* Тому в Фінляндії є дуже мало ріллі (лише 2·3%) й дуже багато неплідної землі (35·6%). Ужиточної землі загалом є 64·4%, з чого 57·1% припадає на ліси (процентом найбільше серед європейських держав).

Можливі кліматичні наслідки дуже північного положення Фінляндії паралізували подекуди два географічні чинники: теплий Гольфштрем і південно-західний схил поверхні Фінляндії. Вони безперечно додатно причинили ся до розмірно-гарного хліборобського розвитку Фінляндії. А далі се, як зауважує Косковский, не лише що облекшило вивіз фінляндських виробів до морських пристаней, а через них і до західних країн, але загалом сприяло її духовій злучі з цивілізованими країнами, особливо-ж з Швецією, котра перша поклала тут основи під цивілізацію.

* Пор. А. Philippsohn. Landeskunde des europäischen Russlands nebst Finnlands. (Географія європейської Росії разом з географією Фінляндії), Липськ, 1908; пор. також цитовану працю Райна про Фінляндію.

* Сама назва Фінляндія означає дослівно багниста країна. Теперішнє Fin походить від старонордського слова fei або femen, котре означає болото. Так само фінська національна назва Фінляндії: Suomi або Suomenmaa значить дослівно країна боліт. Пор. J. Rein, Finnland (в А. Kirchhofa. Länderkunde von Europa, Географія європейських країв, т. III), стор. 404.

Одначе загалом підсоннє Фінляндії континентальнійше ніж у скандинавських країнах: зима холоднійша, літо теплійше. Пересічна річна теплота в Фінляндії виносить 2,5° (у Норвегії — 4°, у Швеції — 8°). Під кліматичним оглядом Фінляндія є зіпсованим скандинавським півостровом, як се добре видно з її ботанічної географії. Звичайно середньо-європейська порода дерев росте в Норвегії далше на північ ніж у Фінляндії. Плекання деяких порід збіжа в розмірно північних частинах Фінляндії можливе лишень наслідком дуже довгих літніх днів або, ліпше кажучи, дуже коротких так званих „білих ночей“, коли великий доплив тепла та світла незвичайно прискорює дозрівання збіжа. Напр. ячмінь дозріває в північній Фінляндії протягом 12 тижнів, у південній протягом 15, а в центральній Європі нормально протягом 18 тижнів. В околицях Улеборга (65° північної ширини) жнива наступають за 42 днів після посіву.

Такі загалом мало сприяючі природні відносини Фінляндії, як і її тяжке підсоннє, відбили ся сильно на психічній вдачі фінського народу, як се видно з наведеної в тій праці вже його характеристики, зробленої Топеліусом, і як се ще виразнійше та плястичнійше зясовує сучасний найвизначнійший фінський письменник Юхані Ахо, кажучи: „Там у ріднім краю, сонце світить косо й зимно, земля порепана й неплідна. Ростини там на півночі трохи вищі від болотняної берізки. Люде там задумчиві та мрійливі; їх інтелігенція пересічна, а обрій обмежений.“

Одначе, не зважаючи на сі всі несприяючі обставини, Фінляндія ще донедавна була сутохліборобською країною. З невтомною залізною енергією перетворював упертий Фін гранітну поверхню свого рідного краю на більш-менш плідну ріллю. Отже не без слухности зауважив Ю. Ахо, „що їх мечем була мотика: нею добули вони землю.“

Коли географія Фінляндії вплинула значно на вдачу її людности, геологія подекуди мала вплив на її суспільну історію, перешкаджаючи викоріненню в ній феодально кріпацьких відносин у середніх віках*. У тяжких умовах сеї країни фінський мужик сливе сам сям міг переістнувати з власної праці, населенне в ній чисельно зростало дуже помалу. Словом не було тут ґрунту для повстання феодальних панів, що жили-б з праці поневоленого кріпацтва селянських мас. — Ще в середині XVIII ст. населенне Фінляндії не досягло ½ мільона душ. Низше наведена статистична таблиця показує саме зріст його протягом останніх півтораєта років:

Рік 1750 —	421.537	Рік 1870 —	1.768.768
„ 1770 —	560.984	„ 1890 —	2.380.140
„ 1800 —	832.659	„ 1900 —	2.673.200
„ 1820 —	1.177.546	„ 1905 —	2.816.000
„ 1840 —	1.445.626	„ 1907 —	2.850.000
„ 1850 —	1.636.915	„ 1915 —	3.300.000

Густота населення в Фінляндії виносить тепер (1915) — 9·6 на 1 km². Річний приріст творить 1·38%. Фінляндія ще досі має перевагу сільського населення (85%)**. Щодо релігії — (з виімкою коло 50.000 мешканців пограничних повітів виборзької губернії, православних) вся людність Фінляндії лютеранська. Як ми бачили вище, серед неї сильно поширене сектанство, котре одначе здебільшого має етично-

* Koskowski, стор. 7.

** Пор. I. Oehquist. Das politische Leben Finnlands (Політичне життя Фінляндії), Липськ, 1916, стор. 93.

суспільний напрям. Так само ми бачили вище, що церква й релігія в Фінляндії були, так сказати-б, націоналізовані та в її новочасному житті відіграли чималу ролю.

Під національним оглядом Фінляндія є, що правда, країною двонародною (фіно-шведською), але з абсолютною перевагою первісного фіно-шведського населення. По статистичним обчисленням з 1907 р. в Фінляндії було 2.350.000 Фінів (86.75% усього населення) та 350.000 Шведів (12.9%), котрі збитою масою жили вздовж Фінського заливу (у нюландській губернії) та вздовж Ботнійського заливу (в або-бернеборзькій і вазаській губ.). Як вже зазначено в попереднім розділі, фіно-шведський елемент зростає спроквола на шкоду шведського. По містах сей процес відбувається швидше ніж на селі. В 1870 р. у сільських громадах Фінляндії число осіб, що говорили по фіно-шведськи, творило 87.7%, а через десять років воно виносило вже 88.4%. Відносний процент для шведської мови у згаданім часі були 12.2% і 11.4%. По містах у 1880 році по фіно-шведськи говорило 60%, по шведськи 40%; у 1890 р. по фіно-шведськи 70%, по шведськи 30%.***

Крім Шведів і Фінів живе в Фінляндії ще коло 6.000 Москалів (головно в пограничних повітах виборзької губернії), коло 2.000 Німців і приблизно стільки-ж осіб інших національностей; серед них понад 1.000 Японців, останків найстаршого населення сеї країни, та кількості Жидів.

Не зважаючи на досить одноманітний склад людности, Фінляндія мала й має деякі свої національні проблеми: насамперед шведо-фіно-шведський спір, про який була вже мова в попереднім розділі та про який ще говоритимемо далше, а саме в звязку з політичним боком фінляндського питання. Крім того в Фінляндії ще й досі, як се ми зараз побачимо, не покладжено цілком жидівської справи, а в пореволюційних часах царське правительтво порушило справу „безправного“ буцім-то положення Москалів у Фінляндії, що зрештою було лише претекстом для відомого політичного погрому сеї країни в часі столицінської ери.

Жидівське питання* є хиба єдиною темною плямою на яснім малюнку фінляндського громадянського життя. Ще до недавна не мали Жиди в Фінляндії цілком горожанських прав, могли жити лише в декотрих визначених містах, займати ся законом означеними заробітками; їм заборонено було набувати нерухоме майно. Загалом їх уважано „прикрими чужинцями“ й вони не мали права на постійний осідок. Пашпорт на право побуту видавано їм тільки на півроку; що шість місяців треба було його відновлювати. Оженивши ся, мусів Жид негайно виїхати з Фінляндії. Майже зовсім обмежено візд Жидів з Росії до Фінляндії.

Однак було-б несправедливо обвинувачувати тільки саму Фінляндію з причини недавнього майже безправного положення в ній Жидів. Чималий вплив мав на се славетний царизм своїм безоглядним антисемітизмом, який з одного боку паралізував працю гельсінґфорського союму в напрямі частинного зрівноправнення Жидів (відкидаючи напр. його законопроект з р. 1884 про унормування побуту Жидів у Фінляндії), а з другого боку нацьковуючи її (небезпечною масовою еміґрацією Жидів) до протижидівських адміністративних

розпорядків (як напр. закон з р. 1889, котрим фінляндських Жидів поставлено в положенніє сливе толерованих чужинців).

Серед фінського загалу антисемітично настроєні лише старофіни. Їх антисемітизм має економічно-суспільний характер і є цілком аналогічним до новочасного антисемітизму західно-європейського дрібного міщанства загалом. Інше фінляндське громадянство не настроєне антисемітично. Навпаки бажає, коли не повного зрівноправнення Жидів (соц. демократична партія), принаймні умовної їх еманципації (шведомани, молодофіни; однак сеї останні висловили ся против еміґрації Жидів з Росії), як про се свідчать петиції та соймові спроби покладження жидівської справи (з 1894, 1895, 1897 р.). В останнє жидівську справу подекуди поклала реформа з 1909 р., котра признає „особам жидівської віри“ фінляндське горожанство під умовами:

1. народження в Фінляндії й постійного побуту в ній аж до повноліття, 2. або постійного побуту в ній принаймні протягом десятих років. Жидівка, виходячи замуж за фінляндського горожанина, набуває через се право кравого горожанства. В уряді фіно-шведські Жиди, що набули фінське горожанство, користують ся правами Фінів не лютеранської віри. Найбільшу заслугу коло переведення сеї тимчасової реформи в жидівській справі має фінська соціалдемократична партія.

Закінчуючи сю загальну характеристику Фінляндії під антропо-географічним оглядом, мусимо ще сказати кілька слів про еміґраційний рух з неї. Сильнійше він датується від 70 рр. минулого століття. Фінська еміґрація здебільшого й європейська загалом скермована до Америки. Загалом вона має, як і скрізь, економічні причини. Однак подекуди на її збільшення вплинула протифінляндська політика царизму: особливо-ж відомий замах на фінську конституцію з 1899 р., про який говоритимемо в найблизшій розділі. В часі від 1880 р. до 1900 виеміґрувало з Фінляндії 85.513 душ (з того 56.968 муштин і 28.545 жінок). Найбільше Фінів покинуло рідний край саме у критичнім 1899 р. (12.071) і найблизшим (10.397). Іміґрація до Фінляндії дуже незначна. Від 1866 до 1899 іміґрувало до Фінляндії всього 22.000 осіб.

Про просвітні прямування й відносини в Фінляндії була мова в попереднім розділі. Тут для їх ілюстрації дамо кілька статистичних дат. Безписьменність у Фінляндії, як сказано, є рідкістю. Нині (1915) виносить 1.48%, себто під сим оглядом „неісторичний“ фіно-шведський народ стоїть вище від усіх історичних, не виймаючи з них навіть найкультурнійших народів. Уже перед 25 роками (1890) у Фінляндії на 1.000 осіб письменних було 979. Щодо ступня освіти: на 1.000 осіб вищу освіту має 132 по містах і 7 на селі; середню 860 по містах і 970 на селі; тільки низшу — 8 по містах, 32 на селі.*

Перед війною (1909—1910) Фінляндія крім двох вищих шкіл мала: 136 середніх з 23.128 школярами; 2.788 народніх шкіл на селі з 121.353 школярами. Крім сього в міських народніх школах учило ся 38.095 учеників. Ся статистика не обіймає численних фахових шкіл і загально-просвітних закладів, котрих є дуже багато в „країні тисячі озер“.**

*** А. В. Гельстром; стор. 627.

* Про жидівську справу пор. статі проф. Талквіста: Еврейский вопрос в Финляндии — в петербургском журнале „Финляндия“ (1909, Ч. 20, 1910, Ч. 1), описав примітку про положення Жидів у Фінляндії в цитованім нарисі Гельстрема (стор. 642).

* Пор. нарис „Финляндия“ — (у російськ. „Энцикл. Словарі“ т. 35—36) Розд. VII, стор. 919.

** I. Oequist, стор. 93.

З поезій полоненого О. Кобця.

Сон полоненого.

В коротку ніч, в кошмарних снах,
Я бачу лан кривавий;
Іде борня — скрізь смерть і — жах, —
Ось тнуть ся наші лави.

Нема підмоги, — инем ми,
За рядом ряд зникає...
Вже кождий власними грудьми
Свій стан обороняє.

Іще момент — то тут, то там
Підняті вгору руки...
Срамота! „Ні, я білши не дам
Себе в неволю, в муки!“

Неначе досвід довгих днів
Нарули і печалі
Мій дух одчавм запалив, —
Я бюсь завзято далі.

„Страшні кайдани! Літше враз
Залинуть з честю в полі“...
Багнетна в груди сталь впила, —
Прокинувся — у неволі...

Надія.

Ще й тепер, як я всі вже скарби розубив
На шляху життєвім, на кривавих ланах:
Щастє власно „я“, віру в єдиність братів,
В щастє краю мого, що страждає в кайданах, —

Коли мрії найкращі про волю моєї
Дим гарматній розвіяв, по вітру пустив
І їх жар білши не грів юнацьких грудей, —
Ще й тепер голови низько я не схилив.

Ще й тепер десь у грудях на сімому дні
Попід попільом тлієть ся іскра одна,
Що і в сей чорний час, в сі розпучливі дні
Шлях освічує мій як зоря провідна.

То — надія моя... Кміче жити вона,
На злість лиху всьому, що оплутало світ,
І шепоче: „Для духа тюрма не страшна,
Чейже прийде колись довгожданий розвіт;“

Там, де кров тепер млють, — пишний квіт розцвіте,
Зійдуть парюю ріки розпучливих сліз,
Не по трупах — між квіток шлях новий піде,
То-ж надій ся, живи, дух гартуй і кріпнись“...

*

І хоч вік весь надія манила мене
І несла мені тільки що зраду, —
Та без неї життє було-б лячне, сумне, —
В ній я маю єдину розраду!

До неї.

Мушу сказати тобі слово страшне:
Мабуть не жди мене, мила,
Куля ворожа мій мозок проткне,
Жде мене в полі могила...

*

Люба! В неволю попавсь я живий:
Жди і кохай ся в надії;
Буря затихне і — знову я — твій,
Дні нас чекають ясній...

*

Серце мов! Скоро рік промине...
Душу нудьга засушила;
Мабуть в далекій чужині мене
Жде таки чорна могила!

На вулиці.

— Мій татко в неволі і велеть ся сколо, —
Всього плывезе з залягнїї... —
— А мій тато — ланенний — все лезить хвоями
В вели-и-кому місті, в больниці... —

— Псі, — в цим похвастать! Гелюєм мій тато
Умел за слободну Вклайну, —
Так мама сказала, — боловь він завзято
І цесно та славно загнув... —

Ті — двоє принишкли — задрібно поглядали
Спід лоба на Борку малого;
А в Борки немов оченята питали:
„Ну, хто тепер в висце кою“? ...

Лист додому.

Як тратить ся часом, — до вас забреде
У сірім убранню людина,
Що зветь ся салдатом, — він здалека йде, —
Його привітайте як сина.

Він змучений буде, голодний вкінеч, —
Поїсти, спочить йому дайте;
Він тягар несе, його доля — терпець;
За кою? За що? Не питайте...

Він сам вам розкаже, що кинув діток
І жінку в далекому краю
На ласку недолі... Терновий вінок
Іх, сиріт безрадних, чекає...
І тяжко зітхне він...

А може й не так:
Засмучений образ прекрасний
В душі своїй носить сердешний юнак, —
Тоді він ще білше нещасний.

Розрадьте, як можете: вислів чуття
Полежкістю хай йому стане,
Проміннем в темряві сумного життя,
Бальзамом цілющим на рани.

Хай буде то ворог, — не треба зважати, —
Він ворогом став по неволі,
Для вас він — людина, для вас він — салдат,
Він — пасинок щастя і долі...

* * *

Бував, і я забреду десь на мить
Безсилый в привітну хатину, —
Розвію там смуток, що давить — ніттить,
Душею і серцем спочину.

Та тяжко бував... Ох, тяжко мені
І прикро в тій хаті зустріти
Байдужість, погорду, призирства тайні
Замість модського привіту...

І серце застогне з образи тій,
Незримими слізьми заллеть ся;
До вас в ті часи, дорогій мої,
З проханням одним воно рветь ся:

„Як трапить ся часом, що зайде до вас
У сїрім убранню людина;
Чи рано, чи пізно, хоч в північний час, —
Його привітайте як сина“... .

Мати.

Я стрів її раз. Немов щастя фонтан
На неї цїлющу мив воду:
„її найдорожчий, відважний Йоган
Воякну дістав нагороду“.

Кою не стрічала, ділила ся ним,
Тим щастям достойного сина;
Спинила мене: „Нї, — він був не таким, —
Він змалку — хоробра дитина;

В неволю піддатись? — Не терпить кайдан,
Насильства і рабства він зроду...“
— „Так, панї, так, спочуваю я вам, —
Ваш син — то краса народу“.

Усмішку призириства в старечих устах
Піймав я, — усмішку до мене;
Зінувсь весь і чорно зробилось в очах,
А серце забилося шалено.

*

Я стрів її вдрупе. Ридала стара,
Здіймаючи руки до неба:
„О, краще-б на мене звалилась гора,
А він... Йому-ж жить іще треба!“

Дійшовши до мене, спинилась на мить,
Стопнула: „О, Боже, неправий —
Немав Йогана, — сердешний він спить
В чужинї, в могилї кривавїї“.

— Але... Заспокойтесь... Герой був живий, —
Таким він мивив ся до краю, —
— Нї, краще-б він був хоч таким, як і ви, —
Не знала-б я муки, одчаю. —

І жалісно очі старечі її
Дивились на мене хвилину:
Тепер тільки певно пізнали її в менї
Лишень нещасливу людину.

Variations sérieuses.

Людський рух, як чорне озеро, в котре з силою звалилась камінюка, кругами стелить ся і при берегах стихає. Все довкола висловлює смертну скуку. Засвічую світло й кладу перед собою одну з тих книжок, які співають невмовкаючу хвалу богам Сикетини, всі понсові рожі раю приносять до ніг Аспазій і золотий диск нової *ήδονή* кидають у простір світа, як стрілу весняного грому.

— Тьфу, чорте! Кроки, що западають тяжким ритмом у землю, задержують ся. Чотирьох мущин у сїрім одїнню, яке заслонює їх щільно враз з головою, лишаючи видними тільки очі, ніс і уста, гоїдає попри моє вікно носилки з недужим. Лице нещасного горить маскою з огню... Як рибалки на дно води, так вони поринають у своїх страшних одіннях у темряву нічної години.

Срібна вдовичка на вікні не спить: ледяно рожеві цвіти поблискують як парча. По шибі спливає хистка тїнь наче шнури чїїхсь зливних сліз. Одно крило вікна, обернене на жовті сугорби глини й чахлий бурян, відбиває фантом розваленого храму, прекрасне лісове затише й білий плай, як стяжку довкола стану дівчини.

— Як принесуть на полудне менажу до цимри,* шури зпід долівки як зайці вилізають. Ласкаві. Квасолю з руки їдять.

— А мій Семань хвіст такому сокирою відрубав. З годину сей хвіст танцював,** аж скотивсь у рів.

Усі згортки моєї істоти хочуть зложитись так мягко, як шаль у середині орїха, привезеного Сіндбадом з подорожі в байку. Мрію про свій дорогий край, про шовковий трепіт беріз на розсвіті та глибокий вечірній тон тримбіти, кинений з гір долам.

— Ооо! ого—ооо!

Гама сміху... Нї, — хтось — мабуть ридає... Голдна собака? скривджена людина? Чую серце в горлі.

— Огоо! ооо... .

Якісь двері в будинку з лоскотом відчиняють ся. Вздовж муру чую чалапанне собачих ніг і аж тепер розрізняю голос людини, — зокрема-ж крик пса... Більше, розпізнаю уже тепер, якій людині приналежить сей зойк, вирваний з внутренностей душі: се Харитина банує*** за дітьми. Вона не забула й досї, що вони два роки тому zostали ся в одних сорочечках, під дощ і ніч, без крихти хлібця у глибокій ямі серед ліса, котру вона заздалегідь вигребала, як прийдесть ся тікати з сіл у вертепи... Четверко всіх, найменше-ж-грудне. І тільки позаносила їх там — і тільки на хвилю вернула в село між бурею куль і пеклом шрапнелїв — і тільки захопила дітям молока, хліба та шматтечко, як налетіли жовніри й пігнали простоволосу ураз з іншими виселенцями поперед себе — до Гмінду... Кождої ночі, коли поїзд мчить у простори й гук над віядуктом летить з вітрами по приспаних бараках, вона бере на плечі клунок, повний всякої снасти, та стогнучи глухо під вагою материнської журби, спішить, спотикаєть ся, паде і знов спішить... Хто зна, може в один раз поїзд стане, змилосердить ся й доведе до дітей, сплетених рученьками від холоду осінніх мряк?... Хто зна?

— Ооо! ридає людина.

Огооо! вие зза угла собака, не в силі винести людського горя... .

Замикаю вікно, кладу тупо голову на руки й думаю про зміст розритих могил вздовж і вшир моєї країни, думаю про огидливі челюсти розпуки, над якими витає смерть у зелених лаврах подібника. Моя книжка з її прекрасною духовістю не висловлює уже нічого. Кривавий попал паде на пусті гаї академії і Психе, втоптану в грязь доріг.

Гмінд, 10/VII 1916 р.

Катря Гриневичева.

* кімнати.

** танцював

* тужить.

Один епізод з боїв IV куріня 24 австро-угорського полку піхоти.

По довшій відпочинку одержав IV курінь приказ до походу на полудне. Чудові сторони долини Адіджі, окруженої з усіх сторін вінком гірських пасм, покритих частинно лісами, а дальше море розцвілих винниць з своєю каналізацією — просто кожного манили. Здалека білили ся снігами вкриті верхи, а полудневе повітря розпирало груди.

Весна в повнім розгарі.* Крашу природи відчувало ся ще більше, коли увечері розтаборив ся курінь на відпочинок. Чудова, ясна, тихенька ніч була справдішнім ліком для помучених людей, вона забила все лихо, що неодному долягало. Вже самі гори неодному з Гуцулів, з яких складаеть ся курінь, уприємнювали хвилі відпочинку. А хоч наші Карпати мало подібні до тирольських Альп, все-ж деякі гірські спади, кущики дерев тощо нагадували се або инше з рідних сторін.

У таборі панував поважний настрій. Одні оповідали собі пригоди з життя, хтось грав на сопілці сумну мелодію. Зі смерком стало втихати й життє в таборі. Тут і там чути ще кілька слів, тут і там глибоке зітхання непевного завтра...

*

Зачав ся бій.

Усякі полки, різні народи вдарили на призначені їм місця ворожих становищ. Під сильним ударом Італійці подали ся. Попала ся воєнна добича, полонені, муніція, верхи за верхами з своїми укріпленнями, словом — австрійська перемога. Похвали вищих команд, звідомлення з подвигів інших полків і курінів одушевляли нас усіх. І кождий з нас хотів прийти як найскорше до бою, щоб причинити ся й собі до остаточної перемоги, щоб світова війна скорше покінчила ся.

Курінь стояв недалеко за бовою лінією як резерва. Велике гірське пасмо Арментеро розтягало ся на ворожий землі, вистаючи над околицею. Високе до 2000 метрів, місцями стрімко спадає, вкриті було вчасні густим лісом. Довгі ряди дротяних перешкод вздовж вершка пасма вказували ясно на ворожі становища.

* Друга половина мая с. р.

При музиці гармат посувала ся австрійська передня лінія вперед. Різнокаліброві „ворони“ з шумом і свистом дерли повітря, — а все в сторону вершка. Працювала тяжко також ворожа артилерія.

*

Вечеріло. Спека зменшала ся. Зірвав ся легенький вітер. Поволі затихла й артилерія. Кождий лекше відітхнув, бо пережив нинішній день. А що принесе з собою завтра?

Вже смеркало ся, як IV курінь дістав приказ замінити передню лінію, що також немало зазнала в цілоднєвій боротьбі. Вмить піднесло ся усе наче зелєктризоване. Тут і там глибокий віддих, тут і там чути може й останнє „Бувай здоров!“ Роями й четами переніс ся курінь у передні становища.

Була погідна й тиха ніч, лиш деколи забреніла ворожа куля — наче для перестороги, а кождий такий вистріл відбивав ся кількарразовим відгомном. Вагу таких хвиль зрозуміє хіба той, хто їх пережив.

За кілька годин зачав ся знов бій відповідно до вказаного приказу пасмо „мусить бути наше“. І пішли у бій „Тирольці Сходу“ — оборонці справдішнього Тиролю...

Минуло пять тяжких, гарячих днів, днів завязаних змагань. Арментеро попало ся в гуцульські руки враз з ворожими недобитками та воєнним матеріалом. Здобули його Гуцули, оплачуючи дорогою кровю просто кождий камінь, бо Італійці боронили завзято рідної землі. Не дивно, що по кількадевній бою сотні прорідили ся. Неодного нестало... А санітети мали багато-багато роботи.

В сій битві ранено тяжко четаря Евгена Гнатковського з Коломиї. Куля поцілила в черево, рана була безвихідна. Незабаром його нестало, як багато інших. По смерті подано його другий раз до відзначення — і то золотою медалю. Та се вже хіба тільки до загальної статистики відзначень Українців, яка певно колись скаже ясно слово правди й замкне уста всім нашим клеветникам... Покійний Еуген Гнатковський скінчив українську гімназію в Коломиї, опісля записав ся на правничий віділ львівського університету. Перед війною покінчив усі студії. Чимало займав ся про-світно-економічною працею в коломийській окрузі. Його героїська смерть є для нас невіджалованою втраатою.

I. H.

Утеча у. с. с. з глибини Росії.

З початком квітня 1916 р. дістав я листівку від товариша Івана К., котрий перебував у російськїм полоні. Розумієть ся, утішив ся я нею, як кожною вісткою від товаришів-стрілців, котрих кинула доля далеко від нас коротати життє між ворогами. Та ся картка вельми здивувала мене своїм коротеньким змістом:

— „Коханий товаришу! Я в дорозі до вас. Утікаю. До побачення. Ів. К. Г. (Швеція) март 1916 р.“

Від того дня ждав я дуже нетерпеливо його. Минали дні, тижні, минув місяць, а його все ще не було. Аж 9 мая с. р. входить у мою квартиру молодий хлопець у чорнім убранню, з невеликим клунком у руках. Гляджу й не пізнаю.

— Не пізнаєте мене? — питає.

— Ні, кажу. Ми здасть ся ще не знаємо ся...

— О, то я мусів дуже змінити ся...

Я приглянув ся ближше. В рисах обличчя пізнав я мого давнього друга Івася. Ми кинули ся в обійми й довго-довго не розлучували ся. Розумієть ся, я зараз просив його, щоб оповідав мені про своє життє-буттє в полоні й утечу. Його обличчє, котре перед роком було наскрізь діточє, споважніло, прибрало більше мужеських рис, хоч і діточі, як у сімнадцятилітнього хлопця, не згнули ще. Очі стали чомусь більш тужними, вигляд меланхолійний. Пізнати, що семимісячна неволя на далекій півночі врзала свої карби глибоко в його душу.

На мою просьбу він повільно, з розмислом зачав оповідати: (Тут, правда, не подаю всього, але й на те прийде ще черга)

— „Як вам уже відомо, я дістав ся в полон 30 мая 1915 р. в битві під Лісовичами. Мене тільки одного зловили були й то цілком несподівано. У стрілецьких ровах не доставало муніції. Я скочив по неї до запасних окопів і ніс цілу пачку. Не знав я нічого, що Москалі на правім крилі проломили австрійську лінію й стрільці, котрі добре держали ся в середині, були примушені подати ся лугами й тайними стежками назад, щоб обминути окруження ворогами. Цілком безпечно ніс я пачку з набоями, котра своїм тягаром сливе до самої землі пригнічувала мене. Перед першими австрійськими окопами скинув я пачку з плечей і розглянув ся. Одначе на мє велике здивування побачив я замість своїх десятки жовтавих „фуражок“ і штиків.

— „Здавай ся!“ — почув я з окопів і в сій хвилі прискочило до мене кількох салдатів. Я був безсилний, здав ся. За окопами стрівув я ще кількох стрільців і нас попровалили лісами назад. Ми були в перехреснім огні союзницьких і російських гармат, бо союзницькї війська знову здобували утрачені становища.

В першій селі прилучили нас до більшого транспорту полонених і попровалили дальше. В сїм транспорті було вже більше стрільців, а між ними й хорунжа Степанівна,

четарь Артимович і Кравс. Вони явно признавалися всім, що є січовими стрільцями, чим дуже зацікавлювали російських офіцерів. При дорозі, як час від часу ми спочивали, козаки перешукували наші наплечники й кишені та забирали все, що тільки було. Близько Рогатина пробував я втікти в лісі, та мені се не вдалося, бо „конвойний“ спостеріг завчасу се й криком: „стой, бо стрілять буду!...“ приневолив мене повернути. В похвалу за се дістав я кілька разів нагайкою по голові. Але думка втікти не покидала мене, однак нас чомусь дуже пильнували. З Тернополя поїхали ми залізницею до Києва. В Києві на двірці обдарували нас Українці папіросами, хлібом, молоком і т. ин., та за те, що ми брали від їх, били нас козаки нагаями. З Києва їхали ми 2 тижні до Вольська. Тут завели нас до касарні полонених, зв. „Дом постніков“. Відразу взяли нас до робіт. Роботи давали нам дуже погані: замітати вулиці, чистити канали, ножами возити бочками всякі нечистоти з каналів і т. п. Спершу ми робили все, що приказали, але потім не хотіли. Признавалися всім, що ми у. с. с., і з нами обходилися куди краще на роботі, ніби боялися задирати ся з „мазепінськими стрелками“. Ми стрільці скликали нараду й урадили не ходити більше на ті роботи та вибрали мене як делегата до хорунжої Степанівної, котра мала зайняте в канцелярії городської управи, щоб вона встала за нас у властей. Степанівна обіцяла зробити все, що тільки буде в її силі. Крім того дала вона мені 100 корон, котрі були з „Пресового Фонду У. С. С.“ (вона була касієркою), щоб я розділив між стрільців.

Степанівна встала за нас у властей за нами й се могло. Нас приділили до городської управи. Цілу осінь копали стрільці криницю за містом у полі й там ночували під оборогами. Бувало, вертимо землю, викидаємо глину й ніхто ані слова не промовить. Нараз зашумить тужно дуг над Волгою, а його шум чомусь трівожить наші серця, нам пригадують ся рідні сторони. І серед скрипоту сверлів і деревляних „руштовань“ наче вродить ся сумна — тихенька пісенька:

*...Ой, не шуми, муже, дуже,
Ти зелений гаю,
Бо я в чужій сторонині,
Бо я в чужім краю...*

На зиму вернули ми назад до міста. Нас поприділювали по різних робітнях. Я попав ся до різника (масаря) — Поляка. З ним часто сварив ся я, а раз прийшло навіть до бійки. Він немилосердно обтяжував мене роботою, приказував двигати тягарі, котрі тяжко було підняти двом дорослим людям. На ніч вертали ми назад до касарні. Ввечері говорили ми на різні теми, політикували, тужили за рідним краєм, однак ніколи не впадали на душі. Про ситуацію на фронті довідували ся ми зі значним опізненням, бо так писали російські часописи. Напр. про упадок Варшави довідали ся ми аж у півтора місяця пізніше.

Стрільці поробили собі на шапки синьо-жовті відзнаки та старали ся ходити по можности найкраще. (Австр. полонені сливе всі ходять обдерті й світять тілом). Не давниця-ж, що „барішні“ й то переважно інтелігентні (гімназистки) розбивали ся за „пленими стрелками“ та мали собі за честь, коли могли з ними ходити в місті на прохід. (Часто підпомагали їх матеріально). Недармо й співаєть ся у стрілецькій пісні:

*...Відзнака синя у. с. с.,
Що понад вухом носить,
І гроші, славу і любов
Стрільцєви все приносить...*

Вільними хвилями заходили ми до декотрих мешканців, з котрими познайомили ся давніше. Найчастійше сходили ся стрільці на чай і гутірку в одного давнього революціонера з „Потьомкіна“, тепер старця-інваліда. Однак його

погляди часто різнили ся від наших і ми вічно старали ся переконати його.

Нас стерегли салдати між котрими були й земляки з України. Вони часто навіть на роботі вдавали ся з нами в розмову та в ній виявляли свою тугу й жаль за рідними сторонами. Бувало, слухають нас, слухають, а потім зітхнуть глибоко й кажуть: — „Гей, нема то кращого життя ніде, як на нашій Україні“.

Одного дня посварив ся я зі своїм господарем за те, що він обидив наш народ. Зі сварки прийшло до бійки на ножі. Нас розборонили, а мене як полоненого, котрий повинен бути вічно „смирним“, запровадили на поліцію й замкнули в тюрму. То було по полудні. Ввечері я скористав з того, що двері не були замкнені, й утік. Прибіг до касарні стрільців і розповів про свою справу. Вони зараз постарали ся про цивільне убрання, переділи та зложили на дорогу 6 рублів. То було 29 січня 1916 р. Нічю перепровадив мене тов. Т. через Волгу до найближшого села й звідти повернувся. Я заночував у хаті Українців-селян, котрі, як почувли нашу мову, дуже зраділи мною. Рано вибрав ся я дальше в дорогу. Йшов без перестанку цілий день і ввечері заночував у німецькій колонії Schafhausen (Вовчинці). На другий день увечері був уже в Катеринобурзі, значить, за два дні зробив я повних 120 верстов дороги й ходив я по місті, крутив ся та роздумував, що дальше мені робити. Ніхто мене не питав про паспорт, ані про те, чого я ходжу. Та вкінці побачив я, що ніщо мені тут робити. Я вибрав ся до Саратова. Тут найняв ся у різника за помічника, бо 6 рублів видав я вже на харч. Я вмів уже дещо з того ремесла, тому мій новий „шеф“ подобав собі мене, головню „за те, що я умів робити смачну „малоросійську ковбасу.“

У мене призбирало ся дещо більше грошових засобів і я постановив вибрати ся дальше. Та перш усього мені краще треба було паспорту, тому я без вагання пішов на поліцію й зажадав, аби видали мені його. Я говорив, що я утікач з подільської губернії й хочу вертати до дому. Мені відповіли, що видадуть паспорт тоді, як з моєї „деревні“ прийде потвердження, що я дійсно приналежний до неї. Я подав видуману назву села й відійшов. В чайні зацікавив ся я з одною молодою людиною — Поляком. По довшій гутірці признав ся він мені, що втікає від війська й рад би дістати ся за границю. Я признав ся йому також, що я задумую, й ми зачали плянувати утечу. Утікати мали через Кавказ до Персії. З ним пішов я до Польського Комітету для утікачів і записав ся як Поляк з Варшави Франц Болеславович Вільчинський. Мені видали краще убрання, паспорт і 4 рублі. До нашої двійки прилучив ся ще один Москаль, котрий також ховав ся від війська, а котрому улекшувала й „осолоджувала“ дорогу одна дівчина. Правда, вона говорила, що є сестрою милосердя від польського російського легіону, та по її поведенню й вигляді пізнати було, що то одна з тих численних жертв сучасного суспільного устрою. Ми мешкали в польській „przytulku“ (захисті) й діставали там харч. Товариство було „чудесне“. Волоцюги, дезертери, подібні дівчата, як вище згадана легіоністка, та всякі можливі й неможливі індивідуа. Аж у Саратові між тим товариством побачив я краще внутрішнє життя Росії. Сотки — тисячі людей, котрих асентирували до війська, втікає та криєть ся під видуманими іменами як австрійські горожане. З того можна вже бачити, які непорядки в урядах, коли так легко в самій державі криють ся люди. Або напр. салдат виходить з касарні, йде у татарську дільницю, продає „казьонний“ уніформ,* купує собі инший (цивільний), виїздить до иншого місця й живе як „австрійський підданий“.

З Саратова виїхала наша трійка поїздом до Пензи. (Плян утікати через Кавказ ми змінили, бо він був затруднений і не вигідний для нас.) За залізницею не платили нічого тому, що їхали „вигідно“ IV клясою під — лавками. Аж раз

* Татари, котрі заступають там наших Жидів, радо купують салдатські уніформи, бо пізніше красять його й за добрі гроші продають у Персії та й Китаю.

таки підглянув нас до військової команди. Нам веліли заплатити за білет. Ми казали, що не маємо грошей (хоч мали), й не заплатили. Тоді приказав один офіцер запровадити нас до тюрми, але сказав йому: — „Ет, пусти їх до чорта, хай ідуть! Як тільки вміють шахрувати, хай шахрують. То Росія, брат“... і нас пустили.

В Москві загостили ми знову до „przytulku“ (захисту). Дістали убрання й кілька рублів. Розумієть ся, кожне нове убрання ми продавали, гроші ховали, а вбирали ся у старе, котре постійно носили з собою. У Москві зажадали від нас нових паспортів, бо хотіли висилати в подільську губернію на роботу. Се не дуже подобало ся мені і я, щоб скорше дістати ся до своїх, зголосив ся як доброволець до війська.

— Скільки тобі літ? — спитав мене пузатий офіцер.

— Сімнадцять — відповів я поправді.

— Ти за слабкий у добровольці, рушай ще свині у степу пасти — відповів мені офіцер і вказав рукою на двері.

Я страшно був лютий на себе, чому я не більший і не старший. Але годі було зарадити. Я пішов сміло до жандармерії й просив нового паспорту. На підставі першого видали мені його. Наша трійка знову знюхала ся й одної ночі виїхала до Петербурга. Я мушу зазначити, що в кождім місті я оглядав усе, що тільки було можливо. Купував картки —

видівки, журнали та здрав з мурів цікаві для нас розліплені відозви. Все те я ховав старанно в чоботах і зашивав у убранню. Вижити тяжко, бо страшна дорожня, гірша ніж у Галичині. Населення збираєть ся гуртками по вулицях, кричить „хліба!“ й часто аж поліція мусить розганяти їх. Салдати вправляють без крісів, звичайно на сотню є один — два кріси. Населення сливе не звертає уваги на військо й уважає кожного салдата нещасною людиною та своїм ворогом.

В Петербурзі збирали робітників, котрі мали переїхати границу до Швеції й звідти морем переїхати до Курляндії. Я також зголосив ся до того транспорту. На грудях припняли нам бляшки з числами й повезли на границу. В першій шведській місті я відлучив ся від транспорту й по довшій блуканині знайшов австро-угорського консуля. Та російське правительство якимсь робом довідало ся про мою втечу й вислало тайного агента, котрий мав мене арештувати. Одначе австро-угорський консуль скорше довідав ся про се й завчасу вислав мене до Німеччини. По довгих ще клопотах прибув я вкінці до Січового Коша дня 9 мая с. р. Одначе на жаль сливе всі брошури, журнали, картки та відозви сконфіскувала мені гранична сторожа. Тільки убрання з Вольська привіз я в цілости та зложив у стрілецьким архиві“...

Андр. Бабюк.

Вісти.

Жертуйте для полонених — наших земляків з російської України!

До Союзу надходять щодня нові й нові просьби від полонених прислати їм книжок. З сих листів видко, яка маса цінних сил, високо талановитих одиниць серед великого моря сих людей, — обовязок нації допомогти сим людям стати на вищий культурний і національний ступінь. Полонені розкинені тепер у десятках тисяч робітних груп і тільки мала їх частина може користувати ся зорганізованими в більших таборах бібліотеками. Потрібна знов маса книжок найрізноманітнішого змісту — знов і знов книжок!

Жертуйте-ж, громадяне! Виповніть знов свій національний обовязок!

Усі жертви на сю ціль у грошах і книжках слати на адресу: **Bund zur Befreiung der Ukraina, Wien VIII, Josefstädterstrasse 79, Tür 6, додаючи на кожній посилиці „для полонених“.**

Митрополит Шептицький на Білоруси. Під сим заголовком пише один „Білорусин-католик“ у 39 ч. „Номан-а“ ось що: „Як огню бояло ся завжди російське правительство унії, котру в своїм часі безбожно знищило в межах своєї держави. Але ідея церковної єдності не вмерла від того й унія далі вдержала ся за межами Росії. Її головний осередок становила Галичина, та Галичина, на котрій Москалі вже зігнали свою злість...“

Сим пояснюєть ся, що до Росії унії не мали права приїжджати: доступ був для них заборонений. 9—10 років тому назад пороблено заходи в російського правительства, щоб дозволило оселити ся в білоруських і українських губерніях безземельним українським селянам з Галичини, котрих офіційально уважають Москалі за таких самих „Росіян“, як вони самі. Але Столипін — він тоді був головним провідником російської політики — не згодив ся на те тому, що ті „брати“ мали нещасте бути уніятами.

Особливо непокоїв Москалів уніятський митрополит Андрій Шептицький, людина високої культури, енергічна, з великою ініціативою; як усій українській справі, так і справі української національної церкви — унії віддав сей

митрополит незмірно великі прислуги. Вплив сеї дійсно визначної людини був дуже широкий і доходив аж до глибини Росії. До слів митрополита прислухували ся і деякі православні єрархи й представники російської інтелігенції. Думка про злуку церков знайшла відгомін між аристократичними кругами Петербурга й Москви, а в Петербурзі заложено навіть уніятську каплицю та невелику парохію при ній. І се приписували старанням митрополита Андрія Шептицького.

Що прихильники унії в Росії й переконані ідейні уніяти старали ся піддержувати звязь з головою уніятської церкви, се зовсім зрозуміла річ. Але російське правительство бачило в усім тім „інтриги“ митрополита й слідило його кожний ступінь. Та не зважаючи на постійний нагляд над усіми, хто мав яку таку звязь з справою унії, митрополитови вдало ся раз приїхати „incognito“ до Росії — відвідати своїх духовних синів. Особливо цікавив ся митрополит Білорусю, котра належить до нього в справах уніятської церкви. І митрополит обїхав значний шмат нашого краю, стараючи ся пізнати тутешні настрої, переконати ся, чи живе між народом память про унію. Про подорож митрополита Андрія Шептицького таки дізнало ся правительство, але довідало ся тоді, коли митрополит опустив уже Росію, — а гнів урядових газет не знав межі; вони грозили, що коли митрополит відважить ся переступити межі Росії, так не пустять його назад.

Коли російське військо зайняло Галичину та Львів, воно арештувало митрополита й, ламаючи всі міжнародні закони, вивезло його до Росії, де й держать його яко полоненого в Курську. Та мало було забрати в свої руки „небезпечну“ людину: правительство цікавило ся, з ким у Росії митрополит знав ся, і щоб про се довідати ся, забрало й вивезло з Львова, з палати митрополита, його архив.

Тепер на приказ предсідателя ради міністрів, Штюрмера, окрема комісія при департаменті поліції під проводом генерала Клімовича працює над розглядом сього архиву. Клімович — фігура добре відома Віленцям: він був колись у Вільні поліцмайстром і мав багато спільного з „відділом охрани“. Його й вибрано, треба думати, тому, що Клімович добре знає наші краєві справи й певно енергічно візьметь ся до „в'янення“, хто з тутешніх людей замішаний у „переступній“ справі унії.“

Трус в „Українській Книгарні“ в Харкові. Дня 11 червня ст. ст. на приказ начальника губернії урядники губерніяльної

ради (губернського присутствія) під проводом двох членів сеї ради зробили трус в „Українській Книгарні“. Трус тривав коло 5 годин. Поліції не було при трусі. Трус скінчився тим, що забрано кілька книжок „Літературно-Наукового Вістника“ й кілька примірників „Української Хати“.

Трус у Харкові. В друкарні Фітмана, де друкується робітницька часопись „Начало“, відбувся трус. Поліція забрала багато рукописей. Сконфісковано 4 останні числа журналу „Хлѣборобъ“, котрий видає харківське Господарське Товариство.

Сільсько-господарський Інститут у Харкові. „Русское Слово“ з 27 червня в телеграмі з Харкова подає до відома: До Харкова вернули з Петербурга представники городської самоуправи, які їздили туди просити лишити в Харкові ново-александрійський Сільсько-господарський Інститут. Що торкається перенесення Інституту, до міністерства рільництва прийшли просьби від громадських інституцій губерній харківської, пермської, костромської, полтавської й волинської та від міст Катеринодара, Елисаветграда, Казані й Полоцка. Наскільки вдалося вивести харківським представникам, міністерство рільництва передовсім схильне лишити Інститут на завжди в Харкові.

3 області кубанського козацького війська. Берлінська „Morgenpost“ (Рання Пochта) доносить з Стокгольму: Щойно тепер стало відомо, що в Катеринодарі, столиці кубанської області, вибухли поважні розрухи. При поборі наймолодших річників тамошнього козацького війська прийшло до опору. Тому, що місцева поліція не вистарчила, вислано з околиці чотири кавказькі сотні до Катеринодара, що здушили революту, уживши оружя. Стан облоги можна було скасувати щойно 1 липня.

Заборона повороту втікачів на Волинь. Уповноважений у справі евакуації та приміщення втікачів, Беляев, звернув ся до волинського губернатора з жаданням припинити поворот утікачів до луцького повіту, що почав ся після зайняття Луцька російським військом.

Як Росія нищить Волинь. Берлінська часопись „Lokal-anzeiger“ (Місцевий Вістник) доносить з Стокгольму: Кoresпондент „Lokalanzeiger-a“ одержує вістку про пропамятне письмо російського міністра війни до міністра внутрішніх справ, яке займається знищеннями, поробленими російськими військами в відбитій Волині. Меморіал говорить: При порушенню великих мас військ знищення неминучі. Похід наперед і уступленне розпускає, як учить досвід, військову дисципліну. Через те зрозумілі незвичайно великі ушкодження, які потерпіла Волинь. Однакже тому, що знищення повстали майже виключно через російські війська, правительство обов'язане подбати про швидке відшкодування. На Волині зруйновано зовсім 18 місцевостей в останніх чотирьох тижнях і знищено разом 11.000 домів. Одинадцять сіл підпалили російські війська, коли їх здобули назад. Наслідком насильств салдатів зголосило ся 17.000 тяжко ушкоджених жінок. Цивільні особи, котрі дають удержання своїм родинам, зникли по приході Росіян або стали нездатними до заробітків. Ціле населення терпить велику біду, бо військова власть мусіла засоби, які були, зареквірувати для армії. Пропамятне письмо кінчить ся: Є святым обов'язком подбати про те, щоб саме увільнені області не проклинали рідного краю, що він пхає їх у нещастя.

Дубно. В „Русск-их Вѣдомост-ях“ так описує Качанов свої вражіння з Дубна: „Дубно виглядає як купа руїн. Замкова вулиця пригадує трохи руїни Помпеї, розуміється, з малою різницею на користь сеї останньої. Там виразніші останки давнього життя. Давне рухливе містечко — пусте. Дахи — позаламлювані, стіни подірвані, шибби потовчені, плоти повалені, дерева погинані. Місто входило луком у російську бойову лінію, тому деякі дома мають з трьох сторін сліди ударів. Найкраще заховала ся церква. Очевидно Росіяне щадили її. В церкві пустка, лише вітер гуляє тут, пригладжуючи потовчені образи.

Доступу до Дубна боронила Іква та її правий багний беріг. Її лівий беріг стрімкий, тому не можна було йти на Дубно просто. Се коштувало б надто дорого. Про долю міста рішив маневр, що окрилював з обох сторін, по котрім Австрійці подали ся назад. Тому в самім місті нема слідів боротьби, зате повно слідів позиційної нудьги: старанно управлені городці, повітки (альтанки), а навіть повні емаку уладження в них. На руїнах замку, де потім був католицький монастир, уладжено круголіну. Аматори вражінь могли тут мати їх доволі в часі стрілянини. Таку гру в круглі могли австрійські офіцери барвно описувати в листах до дому. Руїни сього монастиря дуже мальовничі. З верха башти XVIII в. панорама: закрути Ікви, широкі сіножати на лівім березі, далі ліси та стаяка битого шляху, що тягнеть ся в зелену далечинь. Якийсь спокій огортає, якась урочиста тишина докружує.“

„Дальше від становищ знищення менше. Там у сутережах поховали ся мешканці, що займають ся ремеслом і торгівлею. Освоїли ся з стріляниною. Не відомо, де та межа, поза котру людські нерви вже не видержують.“

„Давніше були „втіканці“, тепер з'являють ся „повертанці“. Вже в їх сотки, а незабаром будуть тисячі. Чи знайдуть свої попелища? Чи пізнають місця, де були їх домові огнища? Перед кількома годинами бачив я таких „повертанців“, — пише Качанов. Я стрінув шістьох селян в дорозі з Луцька до Дубна. Ледво почули, що Австрійці відійшли, вибрали ся зпід Житомира на вивіди. В своїм селі віднайшли половину церковці, а з хат і загород ані сліду. На місці села стрілецькі рови, підземні коридарі, „лисячі нори“. . . Така тепер війна, що нічим не подібна до попередніх. По давніх лишали огні фундаменти, останки піч яко знак для власника, сьгодні не лишається ніщо, тільки порита земля. . .“

Смерть визначного литовського діяча. Дня 16 червня помер один з найстарших трудівників на полі відродження литовського народу — Йонас Амброзайтіс. Над могилою промовляли два Литовці й один Білорусин — Іван Луцкевич, котрий згадав гарними словами, як колись у Лібаві ученики-Білорусини збирали ся в Йонаса Амброзайтіса балакати про свій народ і як щиро, як енергічно він піддержував їх, помагаючи стати на належну дорогу. На могилі зложено вінок з литовським написом: „Тому, хто багато терпів за литовське друковане слово.“

Недостача людей у Росії. Єлисаветський „Голось Юга“ доносить, що губернатор телеграфічно повідомив місцеву адміністрацію про скарги шефа сеї округи, що на військові роботи присилають дуже мало підвод і людей; а серед сих робітників є дуже багато хорих і цілком нездатних до праці підлітків, молодших ніж 12 літ, і немічних старців.

„День“ проти паризької економічної конференції. На паризькій економічній конференції постановили держави порозуміння також по війні проадити економічну війну проти Німеччини. Проти сих постанов паризької конференції починає вже тепер протестувати незалежна російська преса. Сим дуже незадоволене „Новое Время“, яке пише: „Германофільські почування „Дня“ показують ся і в його відношенню до постанов паризької економічної конференції, яка, розуміється, не обіцяє нічого доброго Німцям. „День“ напр. пише: „Лише будуччина покаже, наскільки життєвими можуть бути постанови паризької конференції. Коли Росія в такій великій скількості купувала товари, лише через те, що се товари були дешеві й тим самим доступні Росіянам. Не треба забувати й того, що Німеччина була перед війною й лишиться ся по війні ринком для збуту продуктів російського сільського господарства, а Канада під сим оглядом є небезпечним конкурентом Росії на світовім ринку.“

Річники „Громадської Думки“ й „Ради“ закупить Союз визволення України за добру ціну, особливо-ж потрібні річники 1906, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, хочби й не повні. Союз потребує також Українсько-російського Словника Грінченка.

Бібліографія.

Prof. Dr. Dietrich Schäfer. Karte der Länder und Völker Europas. Volkstum und Staatenbildung. Berlin. 1916. Dietrich Reimer (Ernst Vohsen). Mk. 2.

Звісний німецький історик, професор берлінського університету, підприймав в отсім виданню, що обіймає 4 сторони тексту й карту в розмірі 1:4000000 представити етнографічно-політичні відносини Європи. Північних частин Європи карта не обіймає загалом, натомість нашли приміщення країни північної Африки й передньої Азії. Сама карта трактована западто може схематично й не обійшло ся без помилок. Ось напр. западто обкрито суцільну чеську територію, румунську в Бесарабії й на Буковині значно розширено коштом української, румунські острови в Херсонщині значно прибільшено, Сербів у Старій Сербії дуже скривджено, Білорусинам віднято в користь Москалів Смоленщину, Українцям Стародубщину та всі етнографічні острови поза суцільною територією (ось у Саратовщині, Самарщині, Донщині, Підкавказі і д. и.) На загал одначе се перша більшого розміру етнографічна карта Європи німецького походження, що зазначає Українців окремою краскою та подає їх розміщення приблизно правдиво. Видно отже все-таки деякий поступ. Перед 40 роками німецький географ Петерман, переводячи етнографічну карту Росії (Ріттїха) на німецьку мову, показав ся ще більшим обединителем ніж „славянофіл“ Ріттїх і зазначив всупереч йому на своїм німецьким виданню карти Українців і Москалів одною краскою. Тепер дійшли ми щасливо до окремої краски. Може доцільно ведена інформаційна робота заохотить чейже коли західно-європейську науку, щоб зайняла ся основно українським народом! Дотепер безумовно замало зроблено тут з нашої сторони.

Ст. Р.

За останні тижні.

(Офензива на всіх фронтах. — Военні події. — Велика маніфестація за миром. — Російсько-японський договір. — Нове міністерство в Італії. — Поворот російської депутації. — По ірландській революції. — Перемога лівого крила німецької соціалдемократії й засуд Лібкнехта. — Греція й Румунія).

Минає двадцять чотири місяців, себто повних два роки, як зачала ся страшна й безприкладна в історії людства війна, що викликала загальний переворот не тільки в Європі, а сливе в цілїм світі. Дгорічний огляд змагань усіх воюючих сторін сподіємо ся подати в однім з найблизших чисел, нині спинимо ся на найважливіших мілітарних і політичних подіях, що зайшли в червні й липні с. р.

Найважливіша, а для наших читачів безперечно найцікавіша подія останніх часів се російська офензива на волинсько-галицько-буковинським фронті, котру зачало з небувалою силою з початком червня с. р. російське південно-західне військо, яке складаєть ся з трьох армій і находить ся донні в офензиві під проводом генерала Брусілова. При помочи знаменитої японської артилерії, обслугованої французькими офіцерами, зачали Росіяне в день відсїчи Перемшля, значить 3 червня свій головний наступ. Під барабаним огнем находили ся становища армії австрійського архикнязя Йосифа Фердинанда в ширині 25 кілометрів у головнім напрямі напору по обох боках дороги, що веде від Рівного до Луцька, а також австрійські стрілецькі рови під Вікном, Язлівцем, Козловом, Нов. Алексинцем, Сатановом і Млинном. Боротьба відбувала ся на фронті, широкім 350 кілометрів, між Бояном над Прутом і колином Стира коло Кілків звичайним російським способом: масові наступи в 8 до 12 рядах, часто кілька разів в однім дні, не зважаючи на величезні криваві втрати. Як-ж успіхи російської офензиві, приготовленої всіми можливими засобами від року? Мусимо бути справедливими та признати Росіянам успіхи фактичної й моральної натури. Вони відтиснули назад часть волинського фронту й відібрали Луцьк, а крім сього зайняли майже цілу Буковину з Чернівцями й частину галицького Покутя й Підгірї на полудне від Дністра. Зокрема треба підчеркнути зайняття ними мостових причалків під Заліццями на Дністрі й коло Жучки на Пруті.

Попри значні страти в людях і военнім матеріалі втратили Австрійці на Волині коло 60 кілометрів простору в глибину, одначе дещо з сього відбив своїми могутніми протинастунами німецький генерал Літзінген. Страшні наступи в обох сторін тривають там зрештою донні й бій там остаточно ще не рішений. Моральний успіх Росіян такий, що з хвилєю пролому австрійських становищ на Волині й на Буковині підніс ся дещо їх сильно надшарпаний престиж не тільки в самій Росії, але й поза її границями, себто в державах, де Росія затягає свої позички; на свій рахунок можуть Росіяне вписати й прислування Австро-Угорщини до відложення своєї офензиві, яка зайшла вже була доволі далеко на італійську землю. Коли ж одначе зважити з другого боку, що центр австрійського фронту в Галичині вдержав ся цілком, що зайняття Буковини не представляє ніяких стратегічних користей, а дальше, що Росіяне втратили досі в сій офензиві по голосам неутралної преси найменше пів мільона людей, сї їх початкові значні успіхи не виходять надто великими. Ми, Українці, мусимо собі добре усвідомити, що російська офензива ведеть ся тільки за панування над українською Галичиною й Буковиною, що зрештою ясно зазначив і генерал Брусілов, називаючи в урядовім російським звідомленню свою офензиву „наступом на Львів“. Чи вдасть ся Росіянам дійти другий раз до Львова, треба поважно сумнівати ся, бо коли вони досі, себто за 7 тижнів нагальної й масової офензиві можуть похвалити ся тільки такими успіхами, мабуть уже недалекий час, коли вона зовсім зломить ся. Коли пишемо сї рядки, звідомлення генеральних штабів подають такі місця боїв Австрійців і Росіян: Микучини, Жабє, Татарів, Кіраїбаба, долина Молдави, Томач, Бучач, Бурканив, Воробіївка коло Тернополя, Радивидів, долішня Липа, Торчин, західний беріг Стоходу й інші. Славне одночасно піднята офензива Росіян на армію Гінденбурга й кн. Леопольда Баварського не довела до ніяких замітних змін.

Хто знає, чи не рішаюче значінне буде мати французько-англійська офензива на заході, що зачала ся саме перед місяцем. Масові наступи почали ся на 40-кілометровім фронті над Соммою після сильної 7-денної підготовної праці артилерії. Перші дії не принесли тим, що нападають, сподіваних успіхів. Французи вєпіли носунути ся в однім місці на полудне від Сомми на 5 кілометрів глибини, Англійці зайняли кілька місцевостей у першій німецькій оборонній лінії на північ від Сомми. І не зважаючи на барабаний огонь і небувалі жертви в людським матеріалі, Французи й Англійці мусять удоволяти ся по нинішній день самими дрібними успіхами, а про проломанне німецького фронту нема й мови. Замість наглого й нагального пролому вивязали ся на заатакованім фронті тільки важкі й криваві боротьби, при котрих не говорять ся вже про прогнанне Німців з Бельдії й за Рен, а тільки про здобутте одного або другого села, присілка чи рова. Офензива над Соммою не вилнула зовсім на систематичне вимолочування французьких військ під Верденом. Навіаки: Німці вступають там дальше поволі, але невблагано й певно вперед. Недавно здобули вони приступом форт Тюмон і сям способом ще сильніше загрожують внутрішньому оборонному поясови Вердену. Ся кріпость уже так загрожена, що французькі військами, іншими словами — на її упадок. Одним словом стільки разів заповіда й відкладана, а до того так довго приготовлювана офензива Французів і Англійців не довела досі до ніяких замітних змін завдяки заліжному опорюві й нечуваному героїству німецьких військ.

Ми вже вище зазначили, що австро-угорську офензиву в Італії, яка зачала ся була з кінцем мая с. р. та зайшла була доволі глибоко на італійську територію, перервано по здобуттю цілого ряду укріплених місцевостей. Австрійці забрали свої війська назад у добрі оборонні позиції, не стративши одначе нічого з виборених ними справді корисних становищ. Від сеї пори ведуть Італійці понині свою безуспішну офензиву. І їх наступи на Сочу та старання проломити австро-угорські становища в подудневім Туролі внові безуспішні.

На балканським терені війни, де ціла Сербія й Черногора, а також північна Алабанія в руках центральних держав, стоять їх війська на грецько-македонській границі проти військ Англії та Франції, в рядах яких находять ся й останки сербської армії. Значніших боїв там не було, а всі події обмежують ся там до перестрілок.

В останніх часах можуть записати на свій рахунок значні успіхи Турки. Їх офензива на Кавказі відсунула Росіян далеко назад, а в Персії після гарячого бою на захід від Керманшаха в арділянській провінції, де Росіян разбито наголову, Турки зайняли се місто. Туркам помагали перські борці за самостійність.

На увагу заслугує ще перевага Німеччини у воздушній боротьбі й на морі. По звідомленням неутралної преси пишуть Німці що місяця 3—4 рази стільки ворожих літаків, скільки самі тратять. На морі викликали недавно Німці своїми подвигами подив у цілїм світі. Ось їх підводна лодка „Німеччина“ (Deutschland) прибула недавно на англійську блокаду, до амери канського міста Бальтіморе. Не говорючи про великий здобутий сям смілим ділом технічний поступ Німців, треба зазначити, що англійську блокаду перервано й вона сям способом показуєть ся неефективною. „Німеччина“ — се перша підводна лодка, що в часі війни переплила Атлантийський океан. Вона була зовсім неозброєна, а до Америки прибула в торговельних цілях.

Серед найбільшого розгару світової різни дала міжнародна конференція для мирового посередництва почин до уладження у всіх краях мирових маніфестацій дня 1 серпня с. р., в яким кінчить ся другий рік війни. Гасло маніфестації: „Не допустити до третейої воєнної зими.“ Невтральні європейські й американські держави мають зажадати від воюючих сторін, щоб подали свої мирні умови. Крім публичних зборів, походів, богослужень має перевести ся в усіх не-

вральних краях рівночасно 5-мінтову перерву в усякій праці. О год. 10 перед-пол. здержить ся цілий цивільний рух на 5 хвиль, навіть кождей залізничий поїзд стане на кілька секунд у місці, де буде находити ся в означеній порі. На сю маніфестацію згодило ся багато держав, але чи буде вона мати які позитивні успіхи, тяжко повірити.

Аби попри страші викази жертв в убитих і ранених подати своїм народам щось нове, менш сумне, заклjučило російське правительство по кількамисятних переговорах договір з Японією, який є нічим иншим, як союзом. У сій угоді сказано, що обидві держави будуть собі взаїмно помагати, якби загрожено розмежені ними східно-азійські інтереси. Як далеко сягають сї інтереси, докладно невідомо, одначе здасть ся, що вони обіймають не менше ніж Манджурію й Монголію. Японія й Росія розділили сї округи поміж себе і, якби Китайці захотіли колись зажадати щось з свого назад, тоді вони стрінуть ся разом з обома сусідами. Сей союз отже звернений проти Китаю, що не конче подобаєть ся Англії, яка цькувала колись Японію проти Росії, а потім обидві разом проти Німеччини. Росія і Японія ділять ся пануванням у східній Азії та в разі потреби виступлять навіть против Англіїців. Англіїське правительство важило ся висловити неспміло деякі замітки до сєї невидної для нього угоди, одначе поки-що втихомирило ся.

Саме перед місяцем назначено в Італії нове міністерство, бо старий кабінет мусів подати ся у відставку, діставши в італійськїм парламенті заяву недовіри за невідповідне приготування війни з Австрією. Нове міністерство зложив на порученне короля Бозелі, який став президентом. Крім нього засідають у міністерстві ще такі особи: Біссолати, політичний комісарь для воєнної служби; Орланде, внутрішні справи; Сонніно, заграничні справи; Каркано, скарб; Руффіні, просвіта; генерал Моронне, війна; адмірал Корзі, маринарка; Араьотта, залізниця; Саккі, судівництво; Медда, фінанси; Бономи, публічні роботи; Фера, пошта; Колозімо, колонії; Райнері, рільництво; Нава, промисла і торговля; Комендіні, Счалья і Біанкі без теки. Більшість членів кабінету належить до лівих воєнних партій.

Російська депутація, що складала ся з послів ріжних груп (в їх числі був також Поляк гр. Вельпольський) вернула вже до Петербурга. За два місяці своєї подорожі відвідала депутація столиці й фронти всіх союзників. Кількох членів депутації зостало ся в Лондоні, що одні поясняють їх умученням, а інші непорозуміннями політичного характеру, які повстали в дорозі між членами Державної Думи й Державної Ради. Чи ціль депутації: взаїмне пізнання та зближенне осягнена, не знати; в російських часописях читаємо, що члени депутації вернули з поїздки з песимістичними вражіннями головно тому, що їх присилувано сходити ся тільки з офіціальними кругами, а не мали нагоди зійти ся з иншими кругами союзних народів.

По вміло зорганізованій ірландській революції, яку одначе сим разом англійське правительство при помочи війська здушило, зачали в ірландських містах виконувати англійські суди смертні присуди на революціонерів. Розстріли навіть тяжко ранених повстанців у Дубліні й инших м'стах нагадують найгірші часи в Росії. Проти сього протестують усі культурні круги неутральних держав: а велика часопісь „New York Tribune“ пише на адресу Англії: „Ви не можете одною рукою освободжувати Бельгійців, а другою гнобити Ірландців. Ви не можете дожидати спочуття від мирного людства, коли ви в сю пору вбиваєте й лишаєте людей тільки за се, що вони думали й бороли ся за свободу“. В останніх днях доносять дневники, що в Ірландії зачали ся нові заворушення й то головно між селянським населенням.

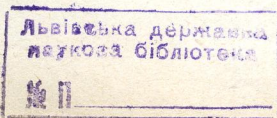
Характеристичними для настрою німецького робітництва являють ся річні збори соціалдемократичного виборчого комітету в Берліні, де робітничі делетати вибрали до президії т. зв. меншість, а саме: президентом посла пруського сойму Готмана, а крім нього Розу Люксембург, посла Штадгагена й инших. — Ще знаменніший присуд звісного соціалдемократичного діяча, посла Лібкнехта, якого покарано 30 місяцями арешту за агітацію проти війни й непослух та опір державній силі.

Наприкінці займемо ся коротко положенням у Греції й Румунії, яке інтересує нині цілий світ, бо сї держави ще донині не рішили ся, чи й по чий стороні мають узяти участь у світовій заверюсі. В Греції ведуть дальше прихильники почвїрного порозуміння Веніцелісти агітацію за війною й проти короля. Перед кількома днями мали вони підпалити величезні королівські посїлости Татої, де находив ся також королівський замок. Величезні простори лісів, королівський замок і багато дечого иншого пожегла страшна пожежа, в якій згоріло також до 300 осіб, між ними кілька з окруження короля, який врятував ся від смерги утечею. Колиб доказано в сій справі вину Веніцелістів, се припечатало-б мабуть їх діяльність раз на все — В Румунії все можна зауважити бажанне бачити Австро-Угорщину розбитою, а коли зваячити, що для сих бажань мають велике значінне теперішні події на полях битв, а зокрема, розумієть ся, події в Галичині й на Буковині, не подивусмо ся, чому там знову набрала в останніх часах деякого успіху агітація почвїрного порозуміння. В деякій мірі впливає на політику Румунії також її відношення до Болгарії. Для Румунії прикро, що її противник з 1913 р усадовив ся міцно над Дунаєм. Одначе можливість війни на два фронти дещо застановляє Румунів і се також одна з причин, чому агітація почвїрного порозуміння поки-що не може рахувати на поважні успіхи.

I. H.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.

З друкарні Адольфа Гольцгавена у Відні.

Найдешевша українська книжка в часі війни

вийшла саме накладом

Союзу визволення України:

Др. Льонгін Цегельський:

Русь-Україна а Московщина-Россія.

Друге, перероблене виданне.

Книжка обіймає 128 стор. друку й має карту України, а коштує лише 80 сот.

В кожного Українця-вояка, в кожного інтелігента (інтелігентки), що береть ся за ширенне української національної свідомости серед мас, у кожній читальні, в кожного ученика (учениці) повинна знайти ся в руках отся книжка, як не для його власної користі, то для поширення свідомости історично-політичної, економічної та язикової окремішности української нації від московської.

Давайте з хати до хати, з рук до рук.

Спішіть з замовленнями!

В адміністрації „Вістника“ (Josefstädterstraße 79/6, Wien, VIII. Телефон 13.430, чек. конто 107.090) можна ще набути такі видання „Союзу визволення України“:

- Олександр Скоропис-Иолтуховський. Значінне самостійної України для європейської рівноваги . . . . . —20
- Т. Шевченко. Кобзарь. Вип. 1. і 2. Кождей випуск бр. 1.— в опр. 1'40
- Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками і картою України . . . —50
- Сім пісень. Гостинець для українських вояків. З нотами . . . —20
- Др. Б. Барвінський. Звідки пішло імя України . . . . . —20
- Краснов. Що тепер дієть ся в Росії . . . . . —10
- Др. М. Лозинський. Галичина в життю України . . . . . —60
- Українські колядки. . . . . —20
- Холмщина . . . . . —30
- М. Возняк. Наша рідна мова. З портретами. . . . . —10
- Проф. І. Шишманов. Роля України в болгарськїм відродженню (Вплив Шевченка на болг. поетів передвизвольної доби) —20
- Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи —30
- О. Кириленко. Українці в Америці . . . . . —50
- Др. І. Крип'якевич. Українське військо. Короткий історичний нарис з малюнками . . . . . —40
- Др. Л. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Россія . . . —80
- Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками. . . . . Брошур. 3'50, в оправі 4'50
- Prof. M. Hruschewskyj. Geschichte der Ukraine. Teil I . . . 6'—
- Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку) . . —50
- G. Cleinow. Das Problem der Ukraina. Українська проблема. (Про умови самостійної української держави) . . . —20
- Dr. S. Rudnyckyj. Ukraina. Land und Volk. Eine gemeinfaßliche Landeskunde. (Україна. Край і нарід. Загальнодоступна географія України), бр.шур. 10'—, в оправі 12'—
- Україна. Край і нарід. 40 образків з вище наведеної книжки 2'—
- Н. Boczkowski. Ukrajina a ukrajinská otázka. (Україна й українське питання) По чеськи. З картою України . . 1'—
- V. Choma-Dovski. Ukrajina i Ukrajinci (по хорватськи). 1'—

Гроші просимо вислати одночасно переказом або ченом ч. 107.090.

Адміністрація.

Зміст: Росія на Сході та Заході. — Др. Ернст Ф. Ріхтер. Значінне України для світової економії. — Конфедерація Великого Литовського Князівства. — Н. В. Суспільно-економічні відносини в Фінляндії. — З поезій полоненого О. Кобця: Сон полоненого. Надія. До неї. На вулиці. Лист до дому. Мати. — Катря Гриневичева. Variations sérieuses. — І. Н. Один епізод з боїв IV куріня 24 австро-угорського полку піхоти. — Андрій Бабюк. Утеча у. с. с. з глибини Росії. — Вісти: Митрополит Шептицький на Білоруси. Трус у „Українській Книгарні“ в Харкові. Трус у Харкові. Сільсько-господарський інститут у Харкові. З області кубанського козацького війська. Заборона повороту втікачів на Волинь. Як Росія нищить Волинь. Дубно. Смерть визначного литовського діяча. Недостача людей у Росії. „День“ проти паризької економічної конференції. — Бібліографія. Prof. Dr. Dietrich Schäfer: Karte der Länder und Völker Europas. Volkstum und Staatenbildung. — І. Н. За останні тижні.